

جزوه جغرافیا یازدهم

گروه آموزشی مشاوره‌ای نوتروفیل

نوتروفیل، حامی عدالت آموزشی

درس ۱

هر مکان در روی زمین ویژگی‌هایی دارد. همچنان میان اجزا و پدیده‌های هر مکان نوعی همبستگی خاص وجود دارد که باعث تمایز آن مکان می‌شود.

- ✓ یکی از کارهای جغرافی دانان مطالعه شباهت‌ها و تمایزهای این مکان‌هاست.
- ✓ تشابه مکان‌ها تشکیل ناحیه می‌دهد که یکی از مفاهیم اساسی جغرافیا است.
- ✓ پس ناحیه یک بخشی از سطح زمین است که ویژگی‌های جغرافیایی خاص و مشابهی دارد و همچنین با محیط پیرامون متفاوت و متمایز است.

- ۱- ویژگی اصلی یک ناحیه وحدت و همگونی نسبی بین عناصر آن است.
- ۲- هر ناحیه جغرافیایی دارای درجه خاصی از همگونی است که آن را با بقیه نواحی متفاوت می‌سازد.
- ✓ جغرافی دان‌ها نواحی سطح زمین را به واحدهای مختلفی تقسیم می‌کنند که در آن واحدها میان عناصر همگونی خاصی وجود دارد. به چه دلیل؟

- ۱- شناخت بهتر و آسان‌تر مکان‌ها
- ۲- علمی کردن مطالعات و تحقیق‌ها
- ۳- برنامه‌ریزی بهتر برای مکان‌ها
- ۴- ناحیه و منطقه معادل Region در انگلیسی و مترادف یکدیگرند و میتوان آنها را به جای هم به کار برد.

□ ناحیه بندی

تعریف: تقسیم یک محیط جغرافیایی به واحدهای کوچک‌تر به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد.

- ✓ این تقسیم‌بندی با معیارهای مختلفی انجام می‌شود.
- ✓ ناحیه بندی یک کار صرفاً جغرافیایی است که بر اساس نوع کار و تفکر جغرافیایی دان انجام می‌شود.

دو معیار ناحیه بندی:

- ۱- هدف مد نظر جغرافیایی دان ۲- ممکن است عوامل طبیعی یا انسانی باشد.

الف) عوامل طبیعی

- عمده‌ترین عوامل طبیعی که مد نظر است شامل: ۱- ناهمواری‌ها ۲- آب و هوا ۳- پوشش گیاهی و جانوری ۴- خاک
- ✓ زیست‌بوم: یک نوع ناحیه وسیع جغرافیایی که در آن نوع خاصی از گیاهان و جانوران وجود دارند و ناحیه مشخصی را به وجود آورده‌اند.
 - ✓ در واقع زیست‌بوم‌ها نواحی طبیعی هستند که هر کدام به دلیل داشتن یک ویژگی خاص نواحی متمایزی را به وجود آورده‌اند.

ب) عوامل انسانی

گاهی نواحی عوامل انسانی هم دارند که شامل: ۱- جمعیت ۲- اقوام ۳- دین ۴- زبان ۵- فرهنگ ۶- فعالیت‌های اقتصادی می‌شود.

درس ۲

- ✓ انسان‌ها در محیطی که زندگی می‌کنند تغییراتی به وجود می‌آورند.
- ✓ آن‌ها از ابزارهای متفاوتی برای زندگی استفاده می‌کنند.
- ✓ در محیط طبیعی نواحی مختلفی را پدید می‌آورند و نواحی را تغییر می‌دهند.
- ✓ از یک سو انسان‌ها با پیشرفت در تولید ابزار و فناوری بر محیط غلبه می‌کنند؛ از سوی دیگر ویژگی‌های هر ناحیه طبیعی همواره زندگی مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
- ✓ هر ناحیه با توجه به امتیازها و محدودیت‌های خود شرایط خاصی را برای انسان‌ها رقم می‌زند که انسان‌ها باید با توجه به آن شرایط اقدام کنند.

- ✓ محدودیت‌ها و موانع طبیعی موجب می‌شود انسان‌ها برای کنترل محیط به چاره‌اندیشی و ابداع ابزارها بپردازند.
- ✓ نواحی مختلف بر روی هم تأثیر می‌گذارند و هر ناحیه روی کره زمین با دیگر نواحی دارای تعاملات اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و

سیاسی است. امروزه به ویژه در زمینه مسائل اقتصادی، همه نواحی تحت تأثیر سایر نواحی هستند.

✓ نواحی فقط تحت تأثیر روابط خودبه‌خودی انسان‌ها و محیط طبیعی نیستند، بلکه انواع حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که حکومت‌ها در باب سیاست انجام می‌دهند به شدت بر روی نواحی تأثیر می‌گذارند.

✓ برای مثال تصمیمات یک دولت برای ایجاد نواحی گردشگری یا نواحی صنعتی یا توسعه کشاورزی یا انتقال اجباری ساکنان از یک ناحیه به ناحیه دیگر، وقوع جنگ و سایر تصمیمات می‌تواند موجب حفظ یا تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود.

✓ هر ناحیه جغرافیایی دارای یک کانون یا یک مرکز است.

تعریف کانون ناحیه: جایی که عوامل وحدت و همگونی و هماهنگی ناحیه در آن به بیشترین مقدار به چشم می‌خورد.

اگر از کانون یا مرکز یک ناحیه به طرف مرزهای آن ناحیه حرکت کنیم، به تدریج از ویژگی‌های همگونی که در آن ناحیه وجود دارد کاسته می‌شود و سرانجام این ویژگی‌ها در مجاورت مرز ناحیه ناپدید می‌شود.

هرچه از کانون یک ناحیه دور می‌شویم و به طرف مرزهای آن حرکت می‌کنیم عوامل همگونی کم و کمتر می‌شوند و سرانجام این عوامل ناپدید می‌گردند.

نکته تعیین مرزهای نواحی کار دشواری است.

✓ تعیین مرزهای نواحی در نواحی طبیعی مثل زیست‌بوم‌ها آسان‌تر و در نواحی انسانی مثل نواحی بومی و نژادی کار دشوارتری است.

نکته قلمرو و وسعت نواحی متفاوت است.

✓ یک ناحیه ممکن است فقط بخشی از یک شهر یا استان یا حتی روستا باشد؛ در حالی که برخی از نواحی می‌توانند شامل چند سرزمین باشند.

نکته مرزهای نواحی قابل تغییرند.

✓ با فعالیت‌های انسان یا در اثر عوامل طبیعی ممکن است ویژگی‌های خاص از یک ناحیه از بین بروند یا وسعت آن‌ها کم یا زیاد شود.

مباحث مهم مربوط به ناحیه بندی

نکته مرزهای سیاسی و اداری بر مبنای انتخاب انسان‌ها تعیین شده‌اند.

نکته ناحیه بندی جغرافیایی بر مبنای عوامل طبیعی یا انسانی صورت می‌گیرد.

✓ نتیجه: مرزهای نواحی اداری و سیاسی لزوماً بر مرزهای طبیعی و انسانی منطبق نیستند.

✓ نواحی موجود در سطح زمین به سه دسته ناحیه‌های طبیعی، ناحیه‌های انسانی و ناحیه‌های سیاسی تقسیم می‌شوند.

نکته نواحی طبیعی در سراسر کره زمین گسترده و دارای ویژگی‌های خاص هستند. این نواحی بستر زندگی و فعالیت‌های انسان محسوب می‌شوند.

نکته نواحی انسانی اعم از نواحی جمعیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در بستر نواحی محیطی شکل می‌گیرند.

نکته نواحی سیاسی به نوعی بر نواحی حکومت دارند؛ به این معنا که نواحی طبیعی و انسانی تحت اداره و مدیریت نواحی سیاسی قرار دارند. این نواحی با مرزهای قراردادی از نواحی مجاور خود جدا می‌شوند.

درس ۳

آب و هوا یکی از مهم‌ترین عوامل به وجود آمدن ناحیه است.

ویژگی‌های آب و هوایی متفاوت موجب می‌شود:

نکته بخش‌های مختلف سیاره زمین با یکدیگر تفاوت داشته باشند.

✓ تفاوت هوا با آب و هوا: هوا وضعیت گذرا و موقتی هواکره در یک محل در زمانی کوتاه است.

✓ آب و هوا شرایط و وضعیت هوای یک ناحیه در مدت زمان نسبتاً طولانی است.

✓ برای تعیین آب و هوای یک ناحیه، داده‌های آماری مربوط به بارش دما و رطوبت را در طی سال‌های طولانی جمع‌آوری و میانگین آن را محاسبه می‌کنند.

نکته آب و هواشناسی و اقلیم‌شناسی یکی از شاخه‌های جغرافیایی طبیعی است.

اهمیت هواکره:

محیط زندگی انسان از چهار بخش تشکیل شده است: ۱- هواکره ۲- سنگ کره ۳- آب کره و ۴- زیست کره
 ✓ هوا مخلوطی از گازهای مختلف است که تا ۳۰۰۰ کیلومتری اطراف سیاره زمین وجود دارد و هواکره از لایه‌های مختلف تشکیل شده که بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه زیرین آن وردسپهر یا تروپوسفر رخ می‌دهد.

نکته هواکره یکی از ویژگی‌های مهم سیاره زمین است؛ به دلیل اینکه زیست کره به واسطه هواکره قادر به حیات است.

هواکره بر روی آب کره و سنگ کره هم تأثیر می‌گذارد.

چرا نواحی مختلف آب و هوایی به وجود می‌آید؟

از دریافت نامساوی انرژی خورشید بر سطح زمین مناطق گرم، معتدل و سرد پدید می‌آید.
 عمده‌ترین دلایل ایجاد آب و هوای مختلف عبارتند از: ۱- تابش خورشید ۲- دما ۳- فشار ۴- بارش و چگونگی پراکندگی آن.
۱- تابش خورشید: مهم‌ترین منبع انرژی برای زمین و عامل اصلی ایجاد ویژگی‌های آب و هوایی مختلف نور خورشید است.
 ✓ تابش خورشید بر عناصر آب و هوایی تأثیر می‌گذارد.
 ✓ زاویه تابش خورشید و میزان پراکندگی آن در روی زمین یکنواخت نیست:
 ۱- عمود یا نزدیک به عمود می‌تابد که این مورد مختص به مناطق استوایی است.
 ۲- مایل می‌تابد که این زاویه تابش در مناطق غیراستوایی مشاهده می‌شود و هر چقدر که از استوا به طرف گودها حرکت کنیم، این زاویه تابش مایل تر می‌شود.

نکته علت تفاوت در زاویه تابش خورشید در مناطق استوایی با مناطق قطبی، مایل بودن محور زمین است.

علاوه بر شدت و ضعف تابش نور خورشید بر مناطق مختلف باید بدانیم که همه بخش‌های زمین در مدت‌زمان مساوی انرژی خورشید را به طور مساوی دریافت نمی‌کنند؛ یعنی در نقطه‌ای از زمین روزها طولانی‌تر و در نقطه دیگری از زمین شب‌ها طولانی‌تر است.
 ✓ در نیمکره شمالی و جنوبی وسعت منطقه روشن و تاریک و طول روز و شب و ترتیب فصول مختلف متفاوت است.
 ✓ نواحی قطبی کمترین انرژی را از خورشید دریافت می‌کنند. حتی در زمستان چند ماه کامل در تاریکی فرو می‌روند.
 ✓ علت اختلاف مذکور؛ مایل بودن محور زمین بر مدار گردش انتقالی آن به دور خورشید است.
۲- دما: علت اصلی ایجاد مناطق مختلف دمایی بر سطح زمین دریافت نامساوی انرژی خورشید است.
 ✓ زاویه تابش نور خورشید؛ اگر از استوا به سمت قطب‌ها حرکت کنیم، زاویه تابش خورشید مایل تر می‌شود و در نتیجه دمای هوا کاهش می‌یابد.

نکته نواحی استوایی که همیشه خورشید بر آن‌ها عمود می‌تابد، منبع بزرگ ذخیره گرما و سرچشمه رودها و جریان‌های آب گرم هستند.

نکته ارتفاع از سطح زمین؛ یعنی به ازای هر ۱۰۰۰ متر ارتفاع ۶ درجه سانتیگراد دمای هوا کاهش می‌یابد.

نکته دوری و نزدیکی به اقیانوس‌ها بر دما تأثیر می‌گذارد.

نکته عبور جریان‌های دریایی بر آب گرم و آب سرد و دما تأثیر می‌گذارد.

نکته جهت و شیب ناهمواری‌ها بر دما تأثیر می‌گذارد.

۳- فشار: هوا دارای وزن است و بر همه چیز فشار وارد می‌کند. فشار هوا را با وسیله‌ای به نام فشارسنج اندازه می‌گیرند و واحد آن هکتوپاسکال است. فشار هوا در یک مکان ثابت نیست و کم و زیاد می‌شود.

فشار کم (سیلیکون): گرم شدن هوای یک منطقه و زیاد شدن سرعت حرکت مولکول‌های هوا و فاصله گرفتن مولکول‌ها از هم باعث کاهش وزن و فشار هوا در واحد حجم می‌شود. هرچه به سمت مرکز ناحیه نزدیکتر می‌شویم فشار هوا کمتر می‌شود.

✓ چرا هوای گرم فشار کمتری دارد؟ زیرا در هوای گرم سرعت حرکت مولکول‌های هوا و فاصله آن‌ها از هم زیاد است. جایی که مولکول‌ها کمتر باشند هوا سبک‌تر است و وزن کمتری دارد. هوای سبک به سمت بالا صعود می‌کند و یک ناحیه کم‌فشار یا سیلیکون تشکیل می‌شود.

فشار زیاد (آنتی سیلیکون): با سرد شدن هوای یک منطقه تعداد مولکول‌های هوا در واحد حجم افزایش می‌یابد و مولکول‌ها به هم نزدیک‌تر می‌شوند؛ در نتیجه فشار هوا بیشتر می‌شود. هرچه به سمت مرکز ناحیه نزدیکتر می‌شویم فشار هوا بیشتر می‌شود.

✓ وقتی تعداد مولکول‌های هوا بیشتر است، هوا سنگین‌تر می‌شود و وزن بیشتری پیدا می‌کند.

✓ بنابراین هوا سرد و سنگین می‌شود و به سمت پایین فرود می‌آید.

✓ فشار کم و زیاد بر اثر صعود و نزول هوا ایجاد شده‌اند.

باد: هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری دارد به سمت جایی که فشار کمتری دارد جریان می‌یابد و از این طریق باد تولید می‌شود؛ یعنی هوای گرم و سبک بالا می‌رود و هوای سرد و سنگین جایگزین آن می‌شود.

توده هوا

تعریف توده هوا: حجمی از هوا را که از نظر دما و رطوبت در سطح افقی تا صدها کیلومتر دارای ویژگی‌های یکسان است توده هوا می‌گویند.

جبهه یا مرز

تعریف جبهه هوا: مرز بین دو توده هوای مجاور هستند که آن‌ها را از همدیگر جدا می‌کند.

✓ وقتی در یک ناحیه دو توده هوای متفاوت در کنار همدیگر قرار بگیرند، به هم برخورد می‌کنند. یک منطقه گذار (تغییر از نظر دما یا فشار) در مرزهای آن‌ها ایجاد می‌شود.

✓ برخورد توده‌های هوا به همدیگر موجب ناپایداری هوا می‌شود. اگر این توده‌ها رطوبت داشته باشند، موجب بارندگی می‌شود.

یکی از مهم‌ترین جبهه‌های هوا که در تغییرات آب و هوایی کشور ما نقش دارد جبهه قطبی است که بین هوای سرد قطب و گرم استوایی در منطقه معتدل تشکیل می‌شود.

کمربندهای فشار و گردش عمومی جو

پراکندگی کانون‌های فشار بر روی کره زمین از عوامل مهم گردش عمومی هوا و تغییرهای آب و هوایی نواحی مختلف سطح زمین به شمار می‌روند.

نکته کمربندهای فشار اطراف زمین در دو نیمکره شمالی و جنوبی قرینه هستند.

نکته در ناحیه استوا به خاطر زاویه مستقیم تابش و گرمای همیشگی یک کانون کم فشار وجود دارد.

نکته قطب‌ها به دلیل سردی فوق‌العاده هوا از مراکز پرفشار هستند.

✓ در فاصله بین استوا تا هر یک از قطب‌های شمال و جنوب یک مرکز فشار کم و فشار زیاد دیگر نیز وجود دارد.

الف) در مجموع سه منطقه با فشار کم در اطراف زمین وجود دارد: یکی در ناحیه استوا، یکی در اطراف عرض‌های جغرافیایی ۶۰ درجه شمالی و یکی اطراف عرض‌های جغرافیایی ۶۰ درجه جنوبی

ب) چهار منطقه با فشار زیاد در اطراف زمین وجود دارد: یکی در قطب شمال، یکی در قطب جنوب، یکی در اطراف عرض جغرافیایی ۳۰ درجه شمالی و دیگری در اطراف عرض جغرافیایی ۳۰ درجه جنوبی

نمونه گردش عمومی هوا در اطراف کره زمین

الف) در ناحیه استوایی از استوا تا مدار ۲۳ و ۲۷ درجه شمالی و جنوبی صعود هوای گرم به سمت بالا و سپس سرد شدن هوا سبب بارش باران می‌شود. در نتیجه در مناطق استوایی هر روز باران‌های تند را شاهد هستیم.

ب) حرکت هوای سرد شده در نواحی بالایی استوا به سمت عرض‌های بالاتر یعنی قطب‌ها باعث انحراف پیدا کردن جریان هوا در اثر حرکت وضعی زمین و نیروی کوریولیس می‌شود و باعث می‌شود هوا در منطقه جنب حاره سنگین‌تر شود و هوای سرد و سنگین باعث ایجاد یک مرکز فشار زیاد جنب استوایی می‌شود.

پ) صعود دوباره هوا در ناحیه معتدله یعنی حوالی عرض 60° درجه جغرافیایی شمالی و جنوبی باعث ایجاد یک منطقه فشار کم و به بالا رانده شدن و صعود هوای گرم تحت تأثیر توده هوایی که از سمت قطب به آن طرف حرکت می‌کند می‌شود و سرد شدن هوا و فرونشستن آن باعث ایجاد مرکز فشار زیادی در ناحیه قطبی می‌شود.

نکته در فاصله عرض‌های 30° تا 60° درجه به دلیل وسعت خشکی‌ها در نیمکره شمالی و وسعت آب‌ها در نیمکره جنوبی تغییراتی در فشار مناطق ایجاد می‌شود.

نکته جابجایی توده‌های هوا بین کمرندهای فشار باعث می‌شود بادهای مختلفی در سطح کره زمین بوزد و موجب تغییرات آب و هوایی شود.

۴- بارش: نکته مهم در خصوص عناصر آب و هوایی بارش این است که توزیع بارش در جهان نامساوی است و برخی مناطق پرباران هستند و بیش از 1500 میلی لیتر در سال بارندگی دارند. برخی مناطق جهان تنها مقدار اندکی بارندگی؛ مثلاً کمتر از 50 یا 100 میلی لیتر در سال بارندگی را تجربه می‌کنند.

✓ وقوع بارش در ناحیه به دو عامل بستگی دارد:

عامل ۱: وجود هوای مرطوب (اقیانوس‌ها و دریاچه منبع عمده رطوبت هستند)

عامل ۲: عامل صعود (برای اینکه ابر تشکیل شود و باران ببارد لازم است هوای مرطوب تا ارتفاع معینی بالا برود و سرد شود و

اشباع شود در نتیجه بارندگی اتفاق بیفتد)

انواع باران

۱- بارندگی همرفتی: توده هوا در سطح معینی از هوای مجاور خود گرمتر می‌شود. با بالا رفتن دمای آن دما پایین می‌آید و ابر

۲- بارندگی جبهه‌ای: این نوع بارندگی بیشتر در محل جبهه‌ها یعنی محل برخورد توده‌ها با هم ایجاد می‌شود.

۳- بارندگی کوهستانی: نواحی مرتفع و کوهستانی مانع از حرکت افقی توده هوای مرطوب می‌شوند. در نتیجه توده هوا در امتداد دامنه کوه بالا می‌رود، سرد می‌شود و بارندگی اتفاق می‌افتد.

□ طبقه‌بندی نواحی آب و هوایی:

اقلیم‌شناسان با استفاده از معیارهای مختلفی نواحی اقلیمی جهان را تقسیم‌بندی کردند.

✓ یکی از معروف‌ترین تقسیم‌بندی‌ها طبقه‌بندی کوپن است که بر اساس معیار بارش و دما و پوشش گیاهی ابتدا ۵ گروه اصلی آب و هوایی تشکیل داده و سپس هر یک از این گروه‌ها در قالب گروه‌های فرعی از همدیگر تفکیک می‌شوند.

طبقه‌بندی آب و هوایی

علامت آب و هوا	نام آب و هوا	دما	بارش	پوشش گیاهی
A	استوایی	هیچ ماهی سردتر از 18° درجه نیست	در تمام سال	مناسب جنگل‌های بارانی استوایی
B	خشک	اختلاف دمایی زیاد است	کمبود بارش	نامناسب برای رویش گیاهان
C	معتدل	میانگین سردترین ماه بین $+18^\circ$ تا -3°	بارش در دوره سرد سال بیشتر از گرم	مناسب برای جنگل‌های خزان‌دار
D	سرد	میانگین سردترین ماه زیر -3°	بارش در تابستان بیشتر از زمستان	مناسب برای جنگل‌های مخروطی و سردسیری
E	بسیار سرد	هیچ ماهی بیشتر از 10° درجه سانتی گراد نیست	کمبود بارش	نامناسب برای رویش گیاهان

❑ بیابان‌ها

تعریف مناطق خشک:

- (۱) با کمبود بارش مواجه‌اند؛ یعنی حتی ممکن است در طول چند سال هیچ بارشی صورت نگیرد.
- (۲) بارش‌های اندکشان هم نامنظم هستند؛ یعنی ممکن است گاه به صورت ناگهانی رگبارهای کوتاه‌مدت بروز پیدا کند.

میزان بارندگی سالانه	۴۵۰mm-۲۵۰	۲۵۰mm-۱۰۰	۱۰۰mm-۵۰	کمتر از ۵۰mm
منطقه	نیمه خشک	خشک	بسیار خشک	بیابان

تعریف بیابان:

- ✓ بیابان‌ها بخش‌هایی از مناطق خشک هستند که با ویژگی‌های کمبود بارش و تبخیر زیاد شناخته می‌شوند.
 - ✓ بارندگی سالانه در بیابان‌ها کمتر از ۵۰ میلی‌متر است و حتی ممکن است چند سال باران نبارد.
 - ✓ تبخیر زیاد در نواحی بیابانی موجب کاهش رطوبت هوا می‌شود و در نتیجه پوشش گیاهی بیابان‌ها ضعیف است.
 - ✓ بیابان‌ها دو نوع هستند: بیابان‌های گرم، بیابان‌های سرد.
- بیابان‌های گرم:** این بیابان‌ها عمدتاً در ناحیه بین‌المدارین واقع شده‌اند.
- ✓ برخی مردم فکر می‌کنند چون در ناحیه استوا خورشید می‌تابد، گرم‌ترین نواحی جهان باید در استوا باشد. اما در سال ۱۹۱۳ دره مرگ کالیفرنیا با دمای هوای ۵۶ درجه سانتیگراد، گرم‌ترین نقطه زمین بوده است.
 - ✓ در سال ۱۹۹۲ العزیزیه واقع در کشور لیبی در صحرای بزرگ آفریقا با دمایی بالغ بر ۵۸ درجه سانتیگراد به عنوان گرم‌ترین نقطه زمین ثبت شده است.
 - ✓ در سال ۲۰۰۹ بیابان لوت ایران با دمای ۷۰ درجه سانتیگراد داغ‌ترین نقطه زمین ثبت شد.
- بیابان‌های سرد:** این بیابان‌ها عمدتاً در عرض‌های جغرافیایی بالا قرار گرفتند یا توسط ارتفاعات محصور شدند.

❑ عوامل ایجاد بیابان‌ها

- ✓ بیابان‌های سرد و گرم در یک ویژگی با هم مشترک هستند: کمبود بارش یا خشکی.
- ✓ عواملی که باعث ایجاد این خشکی می‌شوند عبارتند از: (۱) استقرار مراکز پرفشار (۲) دوری از منابع رطوبت
- ✓ در نواحی پرفشار فرونشینی هوا مانع از صعود هوا و بارش می‌شود. هوا فرو می‌نشیند و در نتیجه این اتفاق، منطقه پرفشار و بدون باران ایجاد می‌شود. بنابراین کمربند بیابانی جهان در اطراف بین دو مدار گسترده شده است.
- ✓ برخی از بیابان‌ها به علت دوری از منابع رطوبتی مانند اقیانوس‌ها و دریاها ایجاد شدند؛ برخی دیگر از بیابان‌ها به علت شکل و جهت ناهمواری‌ها و ارتفاعات و قرار گرفتن در پشت کوه‌ها ایجاد شدند. یعنی وجود نواحی مرتفع و کوهستانی از رسیدن رطوبت دریاها و اقیانوس‌ها به این منطقه‌ها جلوگیری کرده و باعث خشکی هوای آن‌ها شده است.

نکته برخی از بیابان‌ها در سواحل آمریکای جنوبی و سواحل آفریقای جنوبی دیده می‌شوند که علت اصلی آن‌ها همان وجود مراکز پرفشار و صعود نکردن هوا است و جریان‌های آب سردی که از قطب به سمت این نواحی حرکت می‌کنند، عدم صعود هوا را تشدید و تقویت می‌کنند و در بیابانی شدن این سواحل نقش زیادی دارند. اما به هر حال علت اصلی تشکیل این بیابان‌ها همان استقرار مرکز پرفشار هوا است.

درس ۴

- ✓ یکی از عوامل ایجاد نواحی مختلف بر روی کره زمین شکل و نوع ناهمواری‌ها و چهره زمین است.
- ✓ سنگ‌کره یا لیتوسفر بخش خارجی زمین است که جامد بوده و از سنگ و خاک تشکیل شده. حدود ۷۱ درصد سطح زمین را آب پوشانده و لیتوسفر یعنی بخش خشکی‌های زمین فقط ۲۹ درصد پوسته زمین را تشکیل می‌دهد.
- کف و بستر دریاها و اقیانوس‌ها نیز از لیتوسفر تشکیل شده است.
- ✓ چون ناهمواری‌های کره زمین اشکال مختلفی را ایجاد کرده‌اند، بر روی سطح زمین چشم‌اندازهای گوناگونی شکل گرفته است.

اشکال ناهمواری‌های زمین

الف) نواحی مرتفع

نواحی مرتفع و بلند پوسته زمین، دارای اقسام مختلف هستند:

۱) فلات‌ها

تعریف فلات: سرزمین‌های مرتفع و نسبتاً همواری که در کوهستان‌ها محصورند و کناره‌های آن‌ها با شیب تند به نواحی پست متصل می‌شود؛ فلات‌ها گاهی وسیع‌اند و گاهی وسعت کمی دارند.

۲) کوهستان‌ها

تعریف کوه: ناهمواری برجسته و مرتفعی که معمولاً دامنه‌های تند و قله‌های برجسته دارند. مجموعه‌ای از کوه‌ها به شکل نواری در کنار هم رشته کوه‌ها را تشکیل می‌دهند. عظیم‌ترین رشته کوه‌های جهان عبارتند از هیمالیا، آند، راکی، آلپ، البرز و زاگرس.

✓ تفاوت بین فلات‌ها و کوه‌ها این است که هر دو سرزمین‌های مرتفع هستند ولی کوه دارای قله است، اما فلات‌ها نسبتاً مسطح هستند.

۳) تپه‌ها

✓ اگرچه تپه‌ها از نواحی اطراف خود بلندتر هستند اما ارتفاع آن‌ها از کوه‌ها کمتر است.

✓ ارتفاع کوه‌ها، تپه‌ها و سایر ناهمواری‌های سطح زمین را نسبت به سطح دریا محاسبه می‌کنند.

✓ در خصوص معیار مناسب برای تعیین کوه‌ها و تمایز آن‌ها از تپه‌ها اتفاق نظری وجود ندارد.

✓ برخی منابع ارتفاع کوه‌ها را بالاتر از ۶۱۰ متر و ارتفاع تپه‌ها را کمتر از ۶۰۰ متر در نظر گرفتند. برخی منابع دیگر ارتفاع تپه را بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ متر معرفی کرده‌اند.

ب) دشت‌ها

تعریف دشت: سرزمین‌های پست و هموار که در میان کوه‌ها یا کنار سواحل یا میان فلات‌ها و کف دره‌ها قرار گرفتند.

✓ دشت‌ها از مهم‌ترین اشکال زمین هستند که در همه قاره‌ها و همه نواحی با وسعت‌های مختلف وجود دارند که یک سوم از سطح زمین را پوشانند و به خاطر این اهمیت دارند که نواحی عمده سکونت و فعالیت‌های انسان را تشکیل می‌دهند.

چرا اشکال مختلف ناهمواری در سطح زمین پدید می‌آید؟

چهره و شکل زمین در طی میلیون‌ها سال پس از پدید آمدن آن تغییر کرده است و دو دسته از عوامل موجب پدید آمدن این دگرگونی‌ها و ناهمواری‌ها در سطح زمین شامل عوامل درونی و عوامل بیرونی می‌شوند.

۱) عوامل درونی: برای شناخت چگونگی عملکرد عوامل درونی لازم است با نظریه زمین ساخت ورقه ای آشنا شوید:

با توجه به این نظریه پوسته زمین یکپارچه نیست؛ بلکه از قطعات بزرگی تشکیل شده که این قطعات در کنار همدیگر قرار گرفتند و این قطعات بر روی بخش خمیری شکل کره زمین به آرامی حرکت می‌کنند. در اثر این حرکات آرام، پوسته‌های مختلف گاهی به هم نزدیک می‌شوند و گاهی در کنار هم به صورت موازی می‌لغزند و گاهی از همدیگر دور می‌شوند.

ورقه‌های زمین سه نوع حرکت دارند: به هم نزدیک می‌شوند و برخورد می‌کنند، از هم دور می‌شوند و در اثر دور شدن آن‌ها مواد مذاب به زمین بالا می‌آید یا بدون آنکه میان آن‌ها فاصله ایجاد شود در امتداد همدیگر می‌لغزند.

✓ نتایج این حرکات سه‌گانه در طی سال‌های طولانی عبارت است از ایجاد چین‌خوردگی‌ها، رشته کوه‌ها، شکست‌ها و پیدایش کوه‌های آتشفشانی.

۲) عوامل بیرونی: دو نوع عامل بیرونی وجود دارد که می‌تواند چهره زمین را در طی زمان تغییر دهد:

الف) هوازدگی (ب) فرسایش

تعریف هوازدگی: خرد و متلاشی شدن سنگ‌ها

هوازدگی سه نوع دارد

نوع	فیزیکی	شیمیایی	زیستی
عامل	دمای هوا	اکسیژن و رطوبت	فعالیت موجودات زنده
نوع عملکرد	در اثر سرد و گرم شدن در طول روز و شب یا تابستان و زمستان، آب درون سنگ‌ها یخ می‌زند و در نتیجه فشار، سنگ‌ها خرد می‌شوند.	ساختمان کانی‌ها و ترکیب شیمیایی سنگ‌ها تغییر می‌کند.	فعالیت موجودات زنده یعنی گیاهان و جانوران موجب تغییرات فیزیکی و شیمیایی در سنگ‌ها می‌شود.

✓ سرعت هوازدگی در سنگ‌ها متفاوت است و به دو عامل نوع آب و هوا و زمان بستگی دارد.

✓ هوازدگی و فرسایش همراه با یکدیگر موجب تغییر چهره زمین می‌شوند.

تعریف فرسایش: به جدا شدن ذرات سنگ و خاک از بستر خود و جابجایی آن‌ها توسط عوامل مختلف فرسایش می‌گویند.

عمل فرسایش از سه مرحله تشکیل می‌شود: ۱- کنده شدن مواد از جای خود ۲- انتقال ۳- رسوب گذاری یا انباشت مواد حمل شده در مکان دیگر.

عوامل فرسایش: عوامل فرسایش عبارتند از آب جاری، یخچال، باد، امواج دریا، جنس سنگ و انسان

۱- آب جاری: رودها به طور مداوم در حال حرکت بر سطح زمین هستند آن‌ها در عین حرکت ذرات کوچک و بزرگ را از بستر خود جدا کرده و به جای دیگر حمل می‌کنند و در جایی که سرعت رود کم می‌شود، مواد روی هم انباشته می‌شوند و بر اثر طغیان رودها حجم عظیمی از رسوبات جابجا و در زمین‌های پیرامون پخش می‌شوند.

۲- یخچال توده بزرگ یخ که بر اثر انباشته شدن و فشرده شدن برف طی هزاران سال در نواحی قطبی یا نواحی بسیار سرد تشکیل می‌شوند و بر اثر نیروی جاذبه به آرامی از سمت نواحی بلند به سمت نواحی پست حرکت می‌کنند و در طی حرکت خود سنگ‌ها را از جای خود حمل می‌کنند.

۳- باد: اثر فرسایشی عامل باد در بیابان‌ها مشهورتر است؛ زیرا سطح بیابان از خاک و ماسه و شن پوشیده شده که به آسانی توسط باد کنده شده و از مسیر خود حرکت می‌کنند. همچنین بادها ذرات ماسه را به سطوح مختلف زمین و سنگ‌ها می‌کوبند و دچار ساییدگی می‌شوند.

۴- امواج دریا: نواحی ساحلی دائماً در معرض هجوم و سایش امواج دریا قرار دارد و در زمانی که دریا طوفانی است، تحمیل چند تن آب بر سنگ‌ها و تخته سنگ‌ها موجب فرسایش آنها می‌شود. جریان‌های دریایی نیز می‌تواند رسوبات را با خود حمل کند.

۵- انسان: فعالیت‌های انسان در بهره‌برداری از محیط طبیعی موجب تغییر پوسته زمین در مکان‌های مختلف از سطح زمین می‌شود؛ مانند حفر معدن و تونل، ایجاد جاده‌ها، ساختن سدها، شخم زدن زمین، از بین بردن پوشش گیاهی و نظیر آن.

□ فرسایش طبیعی در کوهستان

عوامل به وجود آمدن کوه: فعالیت‌های مربوط به تکتونیک ورقه‌ای از طریق ایجاد چین خوردگی‌ها، گسل‌ها یا بالا آمون مواد مذاب و شکل‌گیری آتشفشان، کوه‌ها را به وجود می‌آورد و هوازدگی و فرسایش به کوه‌ها شکل می‌دهند.

✓ در کوهستان‌ها با توجه به شرایط آب و هوایی و جنس سنگ‌ها همواره هوازدگی فیزیکی و شیمیایی رخ می‌دهد و عامل مهم هوازدگی در کوهستان‌ها عبارت است از دمای شب و روز و تغییرات آن و یخ بستن آب درون شکاف‌ها و درزها همچنین آب‌های جاری و یخچال‌ها.

آب‌های جاری:

در کوهستان‌ها به دلیل شیب زمین آب‌های جاری از کوه به سمت پایین کوه روان می‌شوند و با تخریب سنگ‌ها در مسیر حرکت خود آن‌ها را حمل می‌کنند و در اثر حرکت خود، رودها به تدریج بستر خود را پهن‌تر و عمیق‌تر می‌کنند و این آب‌های جاری، مواد و رسوبات مختلف را با اشکال گوناگون با خود حمل می‌کنند. در اثر جریان آب رودها و فرسایش آبی دره‌های V شکل به وجود می‌آیند که دارای دامنه‌های تنگ و پرشیب هستند. این دره‌ها به تدریج عمیق‌تر و وسیع‌تر می‌شوند.

❑ یخچال چگونه پدید می‌آید؟

در برخی از کوهستان‌ها برف و یخ دائمی وجود دارد. وقتی بارش برف از میزان ذوب آن در سال بیشتر باشد، برف اضافی روی همدیگر انباشته می‌شود و با انباشته شدن برف‌ها ضخامت آن‌ها افزایش می‌یابد و یخچال ایجاد می‌شود. یخچال به عمق ۶۰ الی ۱۰۰ متر که برسد حرکت خود را شروع می‌کند و با توجه به شرایط و دمای هوا، از یک سانتی‌متر تا ۸ متر در یک روز حرکت می‌کند. در اثر حرکت یخچال‌ها طی سالیان متوالی دره‌های U شکل تشکیل می‌شود.

نکته سنگ‌ها و رسوباتی که یخچال‌ها با خود حمل می‌کنند مورن یا یخرفت نام دارند.

فرسایش انحلالی کارستی پدیده خوردگی یا انحلال سنگ‌های آهکی است. یعنی آب‌های دارای دی‌اکسید کربن در کوهستان‌ها از طریق تولید اسید کربنیک می‌توانند آهک موجود در سنگ‌ها را در خود حل کنند و موجب خوردگی سنگ‌ها شوند. در ایران ما اشکال کارستی را در کوه‌های زاگرس که غار علیصدر در همدان و غار کتله خور زنجان در آن واقع شده است می‌بینیم.

❑ فرسایش طبیعی در بیابان

مهم‌ترین عامل فرسایش در نواحی خشک و بیابانی باد است.

شرایط آب و هوایی خشک، وزش بادهای شدید، خاک‌های نرم و فقر پوشش گیاهی باعث فرسایش در بیابان‌ها می‌شود.

✓ فرسایش در بیابان‌ها به دو شکل دیده می‌شود:

الف) فرسایش کاوشی: این نوع فرسایش در نواحی بیابانی بیشتر از کنده شدن ذرات از یک مکان و انتقال آن‌ها به مکان دیگر به وجود می‌آید.
اشکال فرسایش کاوشی:

الف) دشت ریگی: این شکل از فرسایش در زمین‌های دارای ماسه‌های ریز، شن و سنگ‌های ریز و درشت دیده می‌شود. وقتی باد سنگ‌های ریز را با خود می‌برد، در طول زمان سنگ‌های درشت برجای می‌مانند و سطوحی پر از قلوه سنگ‌ها به وجود می‌آورند. که به آن سنگ فرش بیابانی می‌گویند.

ب) چاله‌های بادی: این شکل از فرسایش بیشتر در نواحی دارای ماسه‌های ریز و همچنین نواحی که از لحاظ پوشش گیاهی در فقر هستند دیده می‌شود. به این صورت که باد ذرات ماسه را با خود جابجا می‌کند و به تدریج حفره‌های عمیقی پدیدار می‌شود که این نمونه را ما در دشت لوت می‌بینیم که گاهی عمق آن‌ها به ۴۰ متر نیز می‌رسد.

نکته اگر در اثر برخورد ذرات ماسه و شن‌های ریز با آب‌های زیرزمینی دانه‌ها به همدیگر بچسبند، رطوبت موجود در بین دانه‌ها فرسایش بادی را کند می‌کند.

پ) کلوت: کلوت‌ها در رسوبات نرم به جای مانده از دریاچه‌های قدیم ایجاد می‌شوند. در طی میلیون‌ها سال فرسایش بادی شیارهای موازی و U شکل را بر روی آن‌ها ایجاد می‌کند؛ بدین صورت که بخش نرم را با خود می‌برد و بخش‌های سخت باقی می‌ماند. برجسته‌ترین کلوت‌های ایران در غرب بیابان لوت در منطقه شهداد استان کرمان وجود دارد.

نکته کلوت‌هایی که در مناطق خشک ایالات متحده آمریکا، مصر، چین و ایران مشاهده می‌شوند حاصل فرسایش بادی و همچنین آبی هستند.

ج) گرز دیو: در بیابان‌ها باد مواد نرمی را که در زیر یا لبه تخته سنگ‌ها قرار دارند تخریب می‌کند و با خود حمل می‌کند و فقط بخش‌های سخت و مقاوم باقی می‌ماند که این ستون‌های سنگی قارچی شکل را دودکش جن می‌گویند.

ب) فرسایش تراکمی: فرسایش تراکمی حاصل انباشته شدن ذرات توسط باد در یک مکان استپ‌های ماسه‌ای یا تلماسه از طریق وزش باد و جابجا شدن ماسه و شن ایجاد می‌شوند.

نکته اگر به یک مانع یا قطعه سنگ یا هر چیزی برخورد کنند، متوقف می‌شوند یا اگر سرعت باد کاهش پیدا کند متوقف می‌شوند. در نتیجه روی هم انباشته می‌شوند و تپه‌های ماسه‌ای را ایجاد می‌کنند.

- ✓ تپه‌های ماسه انواع مختلفی دارند: مانند برخان. برخان به تپه‌های ماسه هلالی شکل و منفرد که دو بازو دارند در جهت باد گفته می‌شود. ارتفاع برخی تپه‌های ماسه‌ای در لیبی تا ۳۰۰ متر و در دشت لوت ایران تا ۵۰۰ متر می‌رسد. برخی از تپه‌های ماسه‌ای یا تلماسه‌ها می‌توانند در طی سال ۱۰ تا ۲۰ متر در جهت وزش باد حرکت کنند.
- ✓ فرسایش طبیعی در سواحل یا کرانه عبارت است از منطقه تماس خشکی و دریا که دو دسته‌اند: سواحل پست و ماسه‌ای و سواحل صخره‌ای.

نکته سواحل صخره ممکن است در طول سالیان طولانی مدت در اثر عوامل مختلف فرسایش به ساحل‌های پست و ماسه تبدیل شوند که این عوامل فرسایش عبارت است از امواج دریا، باد و جزر و مد.

□ سواحل چگونه تغییر شکل می‌دهند؟

- ✓ الف) بادهایی که بر سطح آب اقیانوس‌ها و دریاها می‌وزند باعث ایجاد امواج می‌شوند که این امواج نیروی حاصل از خود را در زمان طوفان بسیار زیاد دارد و برخورد این امواج با سواحل موجب فرسایش و تغییر شکل ناحیه‌های ساحلی می‌شود.
- ✓ ب) انحلال سنگ‌های آهکی موجود در سواحل در آب دریا و نفوذ آب به لای شکاف‌ها و درزهای این نوع سنگ‌های آهکی انواع دیگری از فرسایش در نواحی ساحلی است.
- ✓ پ) در سواحل صخره‌ای نوع دیگری از فرسایش به چشم می‌خورد که به آن فرسایش کاوشی می‌گویند که همان ایجاد ستون‌های دریایی غارها و طاق‌های دریایی است که توسط حفر مواد از نیروی حاصل از موج ایجاد می‌شود.
- ✓ ت) در سواحل شکل تراکمی فرسایش یعنی فرسایش ناشی از رسوب‌گذاری مواد هم دیده می‌شود که آب‌سنگ‌ها، جزایر مرجانی و باتلاق‌ها، زبانه‌ها یا دماغه‌های ماسه‌ای از جمله این نوع فرسایش هستند.

درس ۵

- تعریف زیست‌کره یا بیوسفر یکی از چهار محیط کره زمین که موجودات زنده، گیاهان، جانوران و انسان‌ها را شامل می‌شود.
- ✓ هر چهار محیط کره زمین زیست‌کره، هواکره، سنگ‌کره و آب‌کره در ارتباط متقابل با همدیگر هستند و به روی همدیگر اثر می‌گذارند و از همدیگر اثر می‌پذیرند.
 - ✓ بنا به گفته دانشمندان، حیات بر روی سیاره زمین میلیون‌ها سال پیش آغاز شده و زیست‌کره به تدریج بر روی سیاره زمین گسترش یافته و تکامل پیدا کرده است.
 - ✓ **تعریف بوم سازگان:** به مجموعه‌ای از موجودات زنده که با همدیگر از یک سو و با محیطی که در آن زندگی می‌کنند از سوی دیگر ارتباط و تعامل دارند بوم سازگان می‌گویند.
- هر بوم سازگان از دو بخش تشکیل شده است:
- بخش زنده:** ۱- تولیدکنندگان؛ گیاهان ۲- مصرف‌کنندگان رده اول؛ گیاهخواران ۳- مصرف‌کنندگان رده دوم؛ گوشتخواران ۴- تجزیه‌کنندگان.
- بخش غیر زنده:** سنگ، خاک، آب، هوا و غیره
- ✓ در یک بوم سازگان، حیات دیگر موجودات به گیاهان وابسته است؛ زیرا گیاهان تنها موجودات زنده بوم سازگان هستند که از طریق عمل نورساخت می‌توانند غذا درست بکنند.
 - ✓ زیست‌بوم‌ها نواحی وسیع جغرافیایی هستند که انواع خاص و مشابهی از گیاهان و جانوران در آن‌ها زندگی می‌کنند. بنابراین زیست‌بوم‌های یک ناحیه را ایجاد می‌کنند که از سایر نواحی متمایز است.
 - ✓ **نوع و ویژگی** هر زیست‌بوم به چند عامل بستگی دارد:
- ۱- موقعیت جغرافیایی ۲- شرایط آب و هوایی ۳- شکل ناهمواری‌ها ۴- ارتفاع از سطح زمین ۵- جنس خاک‌ها
 - ✓ فناوری بر روی زمین پدید آمده است و همچنین مطالعه زیست‌بوم‌ها یکی از موضوعات رشته جغرافیایی زیستی است.

□ تقسیم‌بندی و پراکندگی زیست‌بوم‌ها

- تقسیم‌بندی زیست‌بوم‌ها سابقه طولانی دارد و کار پیچیده‌ای است. چند نظریه پرداز زیست‌بوم‌ها را تقسیم کردند:
- ✓ وایتکر جغرافی‌دان زیستی، با توجه به دو عامل بارش و دما تقسیم‌بندی خود را از زیست‌بوم‌ها ارائه کرده است.
- ✓ در طبقه‌بندی گودی تقسیم‌بندی دیگری را مشاهده می‌کنید. گودی جغرافی‌دان طبیعی زیست‌بوم‌های جهان را به ۸ گروه محدود کرده است. تقسیم‌بندی گودی بر اساس دو عامل شرایط آب و هوایی و خاک ایجاد شده است.
- ✓ در روش جدید یکی از معیارها (میزان تولید مواد آلی و سرعت رشد گیاهان استفاده می‌شود). گیاهان تنها موجودات زنده تولیدکننده هستند که با عمل نورساخت اقدام به تولید ترکیبات آلی و ایجاد اکسیژن می‌کنند.
- ✓ هرچه سرعت رشد پوشش گیاهی بیشتر باشد میزان بیشتری مواد آلی تولید می‌شود.
- ✓ با اندازه‌گیری انرژی دریافتی از خورشید می‌توان میزان تولید مواد آلی را محاسبه کرد؛ یعنی دریافت انرژی بیشتر از خورشید باعث رشد سریع‌تر گیاهان و همچنین تولید مواد آلی بیشتر می‌شود.
- ✓ رابطه پراکندگی پوشش گیاهی با ارتفاع مؤثر در پراکندگی پوشش گیاهی و زندگی جانوری به سه دسته تقسیم می‌شوند: آب و هوا، خاک و نوع ناهمواری‌ها و ارتفاعاتی که وجود دارد و نکته مهم این است که گیاهان و جانوران تا ارتفاع معینی قادر به حیات و زیستن هستند.
- ✓ تأثیر ارتفاعات بر گونه‌های گیاهی به این گونه است که هرچه ارتفاع افزایش یابد تعداد گونه‌ها، میزان قد آن‌ها و انبوهی و درجه رشد و فصل رویش گیاهان کمتر و کوتاه‌تر می‌شود.
- ✓ تأثیر شیب ناهمواری‌ها بر پوشش گیاهی بدین صورت است که شیب دامنه بر عمق خاک و زهکشی آن تأثیر می‌گذارد. در نتیجه در دامنه‌های پرشیب چون ضخامت خاک کمتر است و دامنه‌ها آب کمتری را جذب خود می‌کنند، پوشش گیاهی ضعیف است.
- ✓ انسان به عنوان رکن مهم در زیست‌کره و به این دلیل که توسعه‌های صنعتی و اقتصادی، تغییرات نامطلوبی در آب‌کره، هواکره و سنگکره به وجود آورده است و از آنجا که فعالیت‌های انسان باعث تخریب زیست‌بوم‌ها می‌شود، آشنایی با اهمیت حفاظت از زیست‌بوم‌های مختلف ضروری است.

□ نواحی بیابانی

- ✓ حدود ۳۳ درصد از سطح زمین را بیابان‌ها پوشانند؛ اما این نواحی معمولاً خالی از جمعیت یا کم‌جمعیت هستند (به دلیل شرایط نامناسب برای زیستن).
- قابلیت‌های بیابانی:** قابلیت‌هایی همچون گردشگری، طبیعت‌گردی، انرژی به خاطر ساعات آفتابی زیاد و شدت تابش انرژی خورشیدی، معادن مانند بوکسیت و همچنین فعالیت‌های علمی مانند تحقیقات نجومی و صنایع فضا.
- ✓ بیابان‌ها در کنار قابلیت‌های بسیاری که دارند یک سری محدودیت‌ها از قبیل کم بودن آب و خاک مناسب برای کشاورزی، حرکت ماسه‌های روان و فرسایش سریع خاک، عدم تشکیل پوشش گیاهی، شرایط نامناسب برای سکونت و فعالیت‌های انسان به دلیل پوشش وسیعی از خاک نامناسب نیز دارند.

حفاظت از نواحی بیابانی

- بیابانی شدن یکی از نگرانی‌های جوامع امروزی است.
- تعریف بیابان‌زایی:** گسترش بیابان‌ها و تبدیل شدن مناطق بیشتری به بیابان است.
- مهمترین عامل بیابانی شدن:** خشکسالی، گرم شدن عمومی هوا و کاهش بارندگی و حفر چاه‌های عمیق و نیمه عمیق و استفاده بی‌رویه از منابع زیرزمینی و همچنین از بین رفتن پوشش گیاهی است.
- ✓ برای پیشگیری از گسترش بیابان‌ها می‌توان از روش‌های کاشت گیاهان مقاوم و سازگار با نواحی خشک، مقابله با برداشت بی‌رویه آب‌های زیرزمینی و مالچ‌پاشی بر روی ماسه‌ها و تثبیت حرکت ماسه‌های روان استفاده کرد.

□ نواحی ساحلی

- ✓ برخلاف مناطق بیابانی که وسعت زیادی دارند اما جمعیت کمی را شامل می‌شوند، ساحل‌ها با وجود کم‌وسعت بودنشان پرجمعیت

- هستند. به طوری که ساحل‌ها فقط ۱۵ درصد سطح زمین را شامل می‌شوند اما ۴۰ درصد جمعیت کره زمین را در خود جای داده‌اند.
- ✓ از سری قابلیت‌های سواحل می‌توان به ماهیگیری و فعالیت‌ها و مشاغل آن، فعالیت‌های بازرگانی و بنادر، انرژی حاصل از امواج و جذر و مد و گردشگری اشاره کرد.
- ✓ از محدودیت‌های سواحل نیز می‌توان به بالا آمدن آب دریا به دلیل تغییرات آب و هوایی، وقوع طوفان‌ها، هاریکن، سونامی و بالا آمدن آب و هجوم امواج به ساحل اشاره کرد که باعث تحریک تأسیسات ساحلی می‌شود.
- ✓ آلودگی‌های عبور از نفتکش‌ها، تخلیه پساب‌های صنعتی و فاضلاب‌های شهری که وارد دریا می‌شوند نیز باعث تخریب سواحل می‌شوند. همچنین تولید زباله‌هایی که در اثر تجمع گردشگران در نواحی ساحلی به وجود می‌آیند.

حفاظت از نواحی ساحلی

- ✓ نواحی ساحلی محل تلاقی زیست‌بوم خشکی و دریایی است که زندگی گیاهی و جانوری خاص خود را دارد. همچنین ناحیه ساحلی گیاهان خشکی، آبی و انواع ماهیان، مرجان‌ها، نرم‌تنان، پرندگان، سخت‌پوستان و حشرات را که در جزایر آب‌ها و سواحل زندگی می‌کنند در خود جای می‌دهد.
- ✓ تمرکز جمعیت زیاد در سواحل و فعالیت‌های انسانی تنوع زیستی این مناطق را در معرض خطر قرار می‌دهد و همچنین حفاظت از سواحل در مقابل بالا آمدن آب و کاهش انرژی از طریق نصب دیواره‌های سد شکن اتفاق می‌افتد.
- ✓ تپه‌های ماسه از طریق کشت گیاهان مقاوم با محیط و انتقال ماسه از نواحی دیگر و ایجاد تپه‌های مصنوعی اتفاق می‌افتد و همچنین پاکسازی سواحل از آلودگی‌ها و قوانین و نظارت بر فعالیت‌های گردشگری می‌تواند کمک‌کننده باشد و همچنین عمل زهکشی اراضی نیز مؤثر است.

□ نواحی کوهستانی

- ✓ درصدی از جمعیت جهان را در خود جای می‌دهند. دامنه‌های کوه آلپ بیشترین تراکم جمعیت را دارد.

قابلیت‌های نواحی کوهستانی

- معادن، دامنه‌های مناسب برای پرورش دام، تنوع زیستی، تأمین منابع آب شیرین، جاذبه‌های گردشگری، چشمه آب گرم.

محدودیت کوهستان‌ها

- شرایط سخت طبیعی، مشکل بودن حمل و نقل، خطر زمین لرزه، آتشفشان‌های فعال و لغزش دامنه‌ها و دشواری خانه‌سازی و فعالیت‌های کشاورزی به دلیل شیب زمین.

حفاظت از کوهستان‌ها

- کوهستان‌ها پناهگاه‌های طبیعی حیات وحش هستند و تنوع زیستی مخصوص خود را دارند؛ اما مشکلاتی در کوهستان‌ها اغلب مشاهده می‌شوند. مانند تغییرات آب و هوایی و ذوب شدن یخچال‌ها، از بین رفتن پوشش گیاهی، چرای بی‌رویه دام‌ها، حفر تونل‌ها و جاده‌های خاکی و آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های گردشگری.
- ✓ از سری راهکارهای حفاظت از کوهستان‌ها عبارت است از کشت گیاهان در دامنه‌ها، برای حفاظت از تنوع زیستی، ایجاد حوضچه‌های ذخیره آب رودها، پاکسازی کوهستان از آلودگی‌ها و تدوین قوانین و مقررات.

درس ۶

مطالعه نواحی فرهنگی از سری موضوعات مهم شاخه جغرافیای فرهنگی است.

- ✓ سطحی از زمین که در آن فرهنگ ویژه‌ای غالب است و این فرهنگ ویژه آن را از سایر نواحی جدا می‌کند را ناحیه فرهنگی می‌گویند که از میان عناصر مختلف ناحیه فرهنگی به بررسی دو عامل زبان و دین پرداخته می‌شود:

زبان از مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی است و هویت مشترکی برای متکلمان به وجود می‌آورد و همچنین زبان، نظامی از ارتباطات است که در آن معنی صداها فقط به وسیله گروه خاصی که در آن گروه مشترک هستند فهمیده می‌شوند و برای دیگران فاقد معنا است و همچنین عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ زبان است.

- ✓ چندهزار زبان روی کره زمین وجود دارد که مردم به آن تکلم می‌کنند.
- ✓ زبان‌شناسان زبان‌های دنیا را به گروه‌های بزرگی تقسیم می‌کنند که به آن‌ها خانواده زبانی می‌گویند.
- ✓ خانواده زبانی شامل گروه بزرگی از زبان‌ها است که ریشه مشترک دارند.

نکته کشورهایی که هم‌خانواده زبانی هستند را می‌توان یک ناحیه زبانی دانست.

در صدر:

- ✓ مهم‌ترین خانواده‌های زبانی هند و اروپایی است که در چندین قاره و در میان بیش از نیمی از مردم جهان رواج دارد و مهم‌ترین شاخه آن زبان ایرانی است و ویژگی آن این است که بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین گروه زبانی دنیا است.
- ✓ در رده دوم خانواده زبانی چینی - تبتی وجود دارد که در آسیای شرقی و در میان مردم زردپوست رواج دارد و مهم‌ترین شاخه آن ماندارین چینی است و دومین خانواده بزرگ زبانی است.
- ✓ سومین خانواده زبانی آفرو-آسیایی یا همان سامیایی - حامیایی است که در کشورهای عربی و مناطق یهودی نشین و شمال آفریقا رواج دارد و زبان عربی از مهم‌ترین شاخه‌های این گروه خانواده زبانی است و زبان رسمی بیش از ۲۰ کشور، زبان قرآن و یکی از زبان‌های رسمی سازمان ملل است.

نکته مهم‌ترین و پرگوش‌ترین زبان‌های ایرانی که ریشه مشترک دارند در ایران و کشورهای همسایه آن نیز تکلم می‌شوند عبارتند از فارسی پشتو، تاجیکی، لری، کردی، بلوچی، طبری، گیلکی و تالشی.

- ✓ تغییرات در الگوی پراکندگی زبان‌ها در کل جهان مشاهده می‌شود و باید دانست که پراکندگی زبان‌ها در جهان امروز همواره به این شکل نبوده است و عواملی مانند جنگ و فتح سرزمین‌ها و تجارت و مهاجرت مردم از یک ناحیه به ناحیه دیگر در گسترش برخی زبان‌ها و تغییر در نواحی زبانی تأثیر داشته است.
- ✓ یکی از مهم‌ترین تغییرات تاریخی در الگوی زبانی مربوط به قرن ۱۵ و ۱۶ یعنی عصر اکتشافات جغرافیایی است که اروپاییان در اثر پیشرفت دریانوردی و رفتن به سرزمین‌های نو زبان انگلیسی را در آمریکای شمالی استرالیا و نیوزیلند گسترش دادند.
- ✓ در مستعمرات اروپاییان نیز در قاره‌های آفریقا، آمریکای جنوبی و بخش‌هایی از آسیا زبان‌های انگلیسی، اسپانیایی، پرتغالی و فرانسوی رواج پیدا کرد.
- ✓ با پیشرفت‌های صنعتی و گسترش ارتباطات در قرن‌های ۲۰ و ۲۱ برخی زبان‌ها مانند انگلیسی در سراسر جهان به کار گرفته شد.

تنوع زبانی

- ✓ اهمیت تنوع جغرافیایی زبان‌ها یکی از موضوعات مورد توجه جغرافی دانان است و امروزه برخی از زبان‌ها در جهان غلبه بیشتری پیدا می‌کنند. به دلیل رشد ارتباطات و فناوری اطلاعات پیش‌بینی می‌شود که در آینده برخی از زبان‌های بومی و محلی از بین بروند.
- ✓ برای همین حکومت‌ها سعی می‌کنند زبان‌های بومی و محلی خود را حفظ کنند تا فرهنگشان حفظ شود. برخی از اقدامات مانند نوشتن بیشتر تابلوهای راهنمایی و نام مغازه‌ها به زبان‌های خودشان و برگزاری کلاس‌های رایگان زبان از این اقدامات است.
- دین:** یکی از شاخص‌های مهم فرهنگی دین است که بر روی قوانین اجتماعی، عقاید، رفتارها و ارزش‌های اخلاقی، آیین‌ها، مراسم‌ها و پدیده‌های دیگر قابل مشاهده؛ تأثیر زیادی دارد. ادیان به دو دسته تقسیم می‌شوند:

ادیان مبتنی بر یکتاپرستی از قبیل اسلام که دارای دو مذهب بزرگ تشیع و تسنن است؛ مسیحیت که در آسیا ظهور کرد و شامل سه مذهب کاتولیک، پروتستان و ارتودکس است؛ یهود که به شکل پراکنده در سراسر جهان وجود دارد و زرتشت.

ادیان مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه مانند هندوئیسم، بوداییسم و آئیمیسیم که جزو مذاهب قبیله‌ای هستند.

- ✓ چشم‌انداز فرهنگی به معنای منظره قابل رؤیت از یک مکان است. فرهنگ هر ناحیه موجب ایجاد چشم‌اندازهای خاص در آن ناحیه می‌شود. زیرا انسان‌ها با تغییراتی که در فرهنگشان به وجود می‌آورند، محیط‌های طبیعی را نیز تغییر می‌دهند و چشم‌اندازهای فرهنگی ایجاد می‌کنند.

✓ پیروان یک دین با توجه به باورها و عقاید خود چشم‌اندازهای خاصی را در قالب معماری، هنر، نقاشی و غیره در ایجاد مکان‌های مقدس و زیارتگاهی به وجود می‌آورند.

□ نواحی فرهنگی عمده جهان

جغرافی‌دان‌ها برای مطالعه و شناخت تنوع‌های فرهنگی، سطح زمین را به نواحی فرهنگی تقسیم کردند که این نواحی از نظر یک یا چند شاخص فرهنگی با هم شباهت دارند و با نواحی مجاور خود متمایزند.

✓ در یک تقسیم‌بندی، نواحی فرهنگی به شش ناحیه وسیع تقسیم می‌شوند:

۱- فرهنگ اسلاو ارتودوکس ۲- فرهنگ جنوب و شرق آسیا ۳- فرهنگ اسلامی ۴- فرهنگ آفریقایی ۵- فرهنگ آمریکای لاتین ۶- فرهنگ غربی و اروپایی

✓ فرایندی که طی آن یک موضوع یا پدیده از یک مکان به سایر مکان‌ها گسترش می‌یابد را پدیده پخش یا انتشار می‌گویند که به محل ابداع اولیه یک پدیده قلب یا مبدأ گفته می‌شود و از قلب یا مبدأ، این پدیده به سایر نواحی منتقل می‌شود.

✓ جنگ‌ها و دادوستد میان نواحی نقش مهمی در پدیده پخش یا انتشار داشتند. امروزه نیز عواملی مانند مهاجرت، دادوستد، گردشگری، جهانگردی و استفاده از انواع رسانه‌ها و انقلاب در فناوری اطلاعات نقش مهمی در پخش فرهنگی ایجاب می‌کند.

□ انواع پخش

مستقیم

در دو ناحیه فرهنگی نزدیک به هم پدیده‌های فرهنگی از طریق تماس مستقیم مردم از یک ناحیه به ناحیه دیگر منتقل می‌شوند.

غیر مستقیم

گاهی بدون آنکه دو فرهنگ در تماس مستقیم با یکدیگر باشند پخش از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر اتفاق می‌افتد و علت این امر گسترش رسانه‌ها است که نقش عمده‌ای در تغییرات علایق، رفتارها و سبک زندگی روزانه مردم دارند.

✓ امروزه پخش فرهنگی غیر مستقیم غالب است. امروزه فرایند یکسان‌سازی فرهنگ‌ها و توسعه فرهنگ‌های کشورهای سلطه‌گر برای فرهنگ و هویت ملی و بومی نواحی خطرآفرین است.

درس ۷

برای ناحیه بندی سطح زمین از معیارهای مربوط به عوامل طبیعی یا عوامل انسانی استفاده می‌شود. یکی از معیارهای انسانی که بر اساس آن نواحی را از یکدیگر متمایز می‌کنیم نوع فعالیت‌های اقتصادی ساکنان هر منطقه است.

✓ نظامی از تولید، توزیع، مبادله و مصرف کالا و خدمات توسط گروه‌های مختلف اجتماعی در یک ناحیه را اقتصاد می‌گویند.

✓ فعالیت‌های اقتصادی به سه بخش عمده کشاورزی، صنعت و خدمات تقسیم می‌شود.

✓ از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد، بخش چهارمی تحت عنوان فعالیت‌های فراهم کننده خدمات مربوط به جمع‌آوری و پردازش اطلاعات و فناوری اطلاعاتی و ارتباطی و تحقیق و توسعه اضافه شد.

فعالیت نوع اول کشاورزی: فعالیت‌های مربوط به استخراج و تحویل مواد خام یا برداشت محصول از زمین یا سطح دریا را می‌گویند.

فعالیت نوع دوم صنعت: که بر تغییر شکل مواد و منابع اولیه در کارخانه‌ها و تبدیل آن‌ها می‌گویند.

فعالیت سوم خدمات: که به فعالیت‌های مربوط به ارائه خدمات به دیگران می‌گویند.

فعالیت‌های چهارم: دسته مربوط به جمع‌آوری و پردازش اطلاعات و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی و تحقیق و توسعه می‌گویند.

✓ از سری دغدغه‌های مهم بشر تأمین غذا است. بنابراین امنیت غذایی در رأس اهداف و برنامه‌های همه کشورهای قرار دارد.

✓ نسبت اشتغال در فعالیت‌های اول و دوم نسبت به فعالیت‌های سوم و چهارم برتری دارد.

□ نواحی عمده کشاورزی در جهان

برای طبقه‌بندی نواحی کشاورزی در جهان از معیارهای گوناگونی استفاده می‌شود. از سری معیارها می‌توان به معیشتی یا تجاری بودن، اندازه و وسعت زمین، مالکیت زمین، میزان سرمایه و نیروی انسانی و کاربرد ماشین آلات و فناوری اشاره کرد.

- ✓ به طور کلی دو ناحیه کشاورزی در جهان وجود دارد: کشاورزی معیشتی که برای محصول کشاورزی یا پرورش دام در حد مصرف خانوار کشاورز یا فروش محلی است و کشاورزی تجاری تولید محصول کشاورزی یا پرورش دام برای فروش در بازارهای داخلی یا صادرات با هدف کسب سود است.
- ✓ در کشاورزی تجاری از فناوری‌های پیشرفته و ابزارآلاتی مانند کمباین، بذر اصلاح شده، تراکتور و کود شیمیایی نیز استفاده می‌شود و کشاورزی تجاری به دنبال رشد جمعیت گسترش یافته است.

انواع کشاورزی تجاری

الف) کشت غله

- ✓ بخش عمده غذای مردم کشورهای آفریقایی و آسیایی را تشکیل می‌دهد، نقش مهمی در تأمین غذای جهان دارد.
- ✓ مزارع وسیع گندم در چین، هند، آمریکا، روسیه، کانادا، فرانسه و استرالیا از مهم‌ترین نواحی کشت غله تجاری در جهان هستند که بخش عمده گندم جهان را تولید می‌کنند.
- ✓ ۴۰ درصد ذرت جهان در ایالات متحده آمریکا تولید می‌شود. برنج فقط در نواحی خاصی از جهان کشت می‌شود. زیرا به شرایط خاص آب و هوایی گرمسیری و رطوبت نیاز دارد. بیشترین برنج دنیا در قاره آسیا به ویژه آسیای شرقی و جنوب شرقی کشت می‌شود.
- ✓ مزارع غله تجاری معمولاً بسیار بزرگ هستند و کاشت و برداشت محصول در آن‌ها به صورت ماشینی است و به صورت یک شرکت یا اتحادیه بزرگ اداره می‌شود که در کنار خود کارخانه‌هایی برای تبدیل بسته‌بندی و توزیع مواد هم دارند که به آن‌ها کشت و صنعت می‌گویند.
- ✓ انقلاب سبز در دهه ۱۹۷۰ میلادی سبب شد تا برخی کشورها از طریق به کار بردن روش‌های علمی بذرهای اصلاح شده، آفت‌کش‌ها، کودهای شیمیایی، ماشین‌آلات و غیره تولید محصولات خود را افزایش دهند.

ب) دامداری تجاری:

- ✓ در دامداری تجاری دامداران به منظور تولید گوشت یا شیر و سایر لبنیات اقدام به نگهداری از دام‌ها و پروراندن آن‌ها با استفاده از تجهیزات مدرن و روش‌های علمی می‌کنند و دامداری تجاری ممکن است در کنار مزارع بزرگ غله تجاری ایجاد شود.
- ✓ مهم‌ترین مراکز دامداری تجاری در جهان عبارتند از ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، استرالیا، زلاندنو، برزیل و آرژانتین

پ) کشت تک محصولی تخصصی یا پلانتیشن

- ✓ زمین‌های وسیع کشاورزی که به تولید تخصصی یک محصول خاص در نواحی گرم و مرطوب استوایی برای عرضه به بازارهای جهانی اختصاص دارند را پلانتیشن می‌گویند.
- ✓ در کشت تک محصولی خطر فرسایش و ضعیف شدن خاک بسیار زیاد است و این مزارع سالیان متمادی به کشت یک محصول خاص اختصاص پیدا می‌کنند. به محیط زیست آسیب زیادی می‌رسد. به خاطر اینکه به طور مداوم از قوت‌ها و آفتکش‌ها استفاده می‌شود.

❑ شرکت‌های چندملیتی

- ✓ صاحبان اغلب پلانتیشن‌ها شرکت‌های بزرگ چندملیتی هستند. به دلیل اینکه این مزارع به سرمایه زیادی نیاز دارند و شرکت‌هایی‌اند که بخش مرکزی آن‌ها در کشورهای پیشرفته صنعتی وجود دارند و شعبه‌ها و کارخانه‌های مونتاژشان در سراسر جهان وجود دارند.
- ✓ این شرکت‌ها عموماً اروپایی آمریکایی هستند و برای ایجاد مزارع پلانتیشن در نواحی استوایی به سرمایه‌گذاری و استفاده از نیروی کارگر ارزان قیمت می‌پردازند و همچنین بیشتر پلانتیشن‌ها در نزدیکی سواحل دریا واقع شدند تا برای صدور محصولات از کشتی استفاده شود.

❑ بهران گرسنگی در جهان

- ✓ گرسنگی و سوء تغذیه از مسائل مهم جهان امروز است و بر اساس گزارش‌های فائو بیش از ۸۰۰ میلیون نفر از مردم جهان سوء تغذیه دارند و میلیون‌ها نفر از ساکنان آسیا، آفریقا، آمریکا و حوزه کارائیب از گرسنگی رنج می‌برند.
- ✓ قربانی اصلی سوء تغذیه در جهان کودکان هستند.
- ✓ طبیعت جهان قادر است غذای کافی برای همه تولید کند؛ بنابراین علت اصلی گرسنگی فقر است.

✓ همچنین علاوه بر فقر، بی‌عدالتی، جنگ‌ها و مهاجرت‌های اجباری و کاهش ذخیره جهانی غلات و بالا رفتن قیمت مواد غذایی نیز باعث فقر و گرسنگی افراد شده است.

صنعت

امروز بسیاری از کالاهایی که از آن‌ها استفاده می‌کنیم در کارخانه‌ها تولید می‌شوند و صنایع کارخانه‌ای تقریباً در همه کشورهای وجود دارد. اما نواحی جهان از دو نظر با هم تفاوت دارند: از لحاظ تعداد صنایع و سود حاصل از صدور صنایع.

مهم‌ترین نواحی صنعتی جهان عبارتند از:

- ✓ آمریکای شمالی، شمال شرق ایالات متحده آمریکا از کوه‌های آپالاش تا دریاهای پنجمانه و کشور کانادا،
- ✓ اروپای غربی شامل غرب اروپا، ناحیه رودر آلمان و نواحی صنعتی انگلستان، فرانسه و شمال ایتالیا،
- ✓ روسیه و اروپای شرقی، روسیه نواحی مسکو، قفقاز، ولگا اروپای شرقی جمهوری‌های چک و لهستان.
- ✓ مشرق جنوب و جنوب شرقی آسیا شامل ژاپن، چین، هند، کره جنوبی، تایوان، مالزی و سنگاپور.

صنایع نو با فناوری پیشرفته

سال اخیر صنایع‌های تک‌رشد قابل توجهی پیدا کرده است که عمدتاً با میکروالکترونیک‌ها و ریزپردازنده‌ها سر و کار دارند و مرتبط با بخش چهارم فعالیت‌های اقتصادی هستند.

ویژگی‌های مهم صنایع نو

مبتنی بر محور فناوری پیشرفت استفاده از متخصصان و محققان و همچنین پیشرفت بر مبنای نوآوری و رقابت و الزام به برقراری ارتباط و فناوری‌های روز دنیا و صدور کالاهای تولید شده به سراسر جهان.

۱- عمدتاً بر محور فناوری پیشرفته و استفاده از متخصصان و محققان قرار دارند.

۲- پیشرفتشان بر مبنای نوآوری و رقابت است.

۳- ناگزیر به برقراری ارتباط با فناوری‌های روز دنیا و صادر کردن کالاهای تولید شده به کشورهای دیگر جهان‌اند.

پارک‌های علم و فناوری

این پارک‌ها معمولاً در نزدیکی قطب‌های صنعتی تشکیل می‌شوند و از تحقیقات دانشگاهی استفاده می‌کنند.

دره سیلیکون

سیلیکون ولی واقع در جنوب شرقی سانفرانسیسکو در ایالت کالیفرنیا از اولین و مهم‌ترین نواحی صنعتی نو و دارای فناوری پیشرفته در جهان است که به آن قلب صنایع فضای مجازی جهان می‌گویند.

✓ نام ناحیه سیلیکون از تعداد زیادی شرکت‌های تولیدکننده تراشه‌های سیلیکونی که در این منطقه مستقراند گرفته شده است.

✓ بخش خدمات فعالیت‌های متنوعی را شامل می‌شود که روی چشم‌اندازها و منظره شهرها تأثیرگذار هستند.

✓ مؤسسات و نهادهای مالی، بانک‌ها، مؤسسات گردشگری و مجتمع‌های رفاهی، مراکز درمانی و غیره از جمله مراکز خدماتی هستند که معمولاً طراحی و معماری مشابهی دارند و یکی از فعالیت‌های مهم بخش خدمات تجارت است که نقش مهمی در اقتصاد جهان دارد.

درس ۸

خرید و فروش کالاها و خدماتی که نیاز و خواسته‌های انسان‌ها را تشکیل می‌دهد تعریف تجارت است و ما دو نوع تجارت داریم:

✓ داخلی که شامل داد و ستد کالا در داخل مرزهای کشور است و بین المللی که شامل داد و ستد کالا و خدمات در خارج از مرزهای خودکفا نیست و نیازمند مبادله است.

✓ تجارت بین المللی کالاها و خدمات بر مبنای یک ارزش پول مشخص و معین بین همه کشورها را تعریف اقتصاد جهانی می‌نامند.

✓ همه کشورها در اقتصاد جهانی حضور دارند و با هم به مبادله و تجارت می‌پردازند ولی جایگاه و موقعیت همه این کشورها یکسان و برابر نیست.

نکته با ساخت راه‌ها و کاروانسراها و تردد کاروان‌ها در بین این راه‌ها امکان مبادله کالا و نواحی دوردست امکان‌پذیر شد.

نکته تا قرن ۱۵ میلادی شکل‌گیری شبکه راه‌های به هم پیوسته جاده ابریشم نمونه بزرگ‌ترین شبکه داد و ستد جهانی بود و مسیر

طولانی جاده ابریشم شرق و غرب جهان آن روز را در بر می‌گرفت

نکته اروپایی‌ها با سلطه بر نواحی مختلف جهان مواد اولیه گران‌بها و ثروت این مناطق را استفاده می‌کنند و این ثروت رایگان و ارزان از عوامل مهم رشد این کشورها است

نکته پس از جنگ جهانی اول و دوم با گسترش نهضت‌های استقلال طلبانه به تدریج کشورهای مستعمره به استقلال رسیدند و به عضویت سازمان ملل درآمدند

□ اقتصاد جهانی پس از جنگ جهانی دوم

- ۱) تقسیم کشورهای جهان به دو بلوک شرق و غرب
 - ۲) وارد آمدن خسارت‌های بی‌شمار به کشورهایی که سرمایه‌داری صنعتی داشتند
 - ۳) مرحله تازه‌ای در اقتصاد جهانی اتفاق افتاد اثر بهره‌برداری از منابع سرزمین‌های دیگر توسط کشورهای غربی و آمریکا یعنی صدور سرمایه و همچنین متوقف ساختن گسترش کمونیسم در جهان
 - ۴) گسترش شرکت‌های چند ملیتی
- ✓ برخی از کشورها با وارد کردن سرمایه خارجی و ایجاد کارخانجات مونتاژ مورد بهره‌برداری از کشورهای دیگر سرمایه‌گذاری می‌کنند
- یک سری دیگر از کشورها که از نظر علم و فناوری و پیشرفت صنعتی عقب ماندن کماکان به فروش مواد خام و اولیه ارزان قیمت خود می‌پردازند و موجب پیشرفت کشورهای صنعتی می‌شوند و واردات کالاهای کارخانه گران از کشورهای صنعتی را به جان می‌خرند
- ✓ شرکت‌های چند ملیتی نقش مهمی در تجارت جهانی دارند و هر شرکت چند ملیتی دارای دو بخش است
- ✓ اصلی که در کشورهای پیشرفته صنعتی یعنی کشورهای مادر قرار دارد و طراحی و فناوری علمی در این شعبه اتفاق می‌افتد و شعبات فرعی یا شرکت‌های وابسته که در کشورهای میزبان قرار دارد و تولید یا فروش و مونتاژ مواد را بر عهده دارند
- ✓ کشورهای صنعتی سرمایه‌دار به سرمایه‌گذاری در خارج از کشور خود علاقه دارند زیرا با استفاده از منابع طبیعی سایر کشورها کارخانجات خود را احداث می‌کنند و از نیروی ارزان قیمت کاری برخوردار می‌شوند و امکان فعالیت ارزان‌تر و آسان‌تر را در سایر کشورها دارند
- ✓ به دلیل جدی نبودن نظام مالیاتی و بیمه کارگران و فقدان قوانین مقررات زیست محیطی روز به روز وابستگی نواحی مختلف به کشورهای توسعه یافته صنعتی بیشتر می‌شود به دلیل اینکه انحصارگری شرکت‌های چند ملیتی کشورهای توسعه یافته صنعتی در تولید یک کالا باعث خارج کردن کارخانه‌های داخلی سایر کشورها از میدان رقابت می‌شود و باعث ورشکستگی و از بین رفتن کارخانه‌های داخلی کشورها می‌شود.
- ✓ ناحیه‌های جغرافیایی از نظر نوع قالبی که در مبادلات اقتصادی دارند به دو گروه اصلی تقسیم می‌شوند:
- ✓ کشورهایی که اقتصاد آنها مبتنی بر تولید و صدور انواع کالاهای صنعتی و کارخانه‌ای است و گروه بعدی کشورهایی که اقتصاد عمدشان مبتنی بر صدور مواد اولیه و خام و وارد کردن کالاهای صنعتی و کارخانه‌ای از کشورهای دیگر است.
- ✓ گروه دوم دو ویژگی عمده دارند در برابر نوسانات قیمت به شدت آسیب پذیرند و حمایت آنها از کارخانه‌های داخلی به شدت ضعیف است.
- ✓ برای اینکه نابرابری اقتصادی و فضایی را بهتر درک کنیم می‌توانیم میزان توسعه یافتگی کشورهای مختلف را با همدیگر مقایسه کنیم و برای این مقایسه شاخص توسعه انسانی بسیار مهم است که خود سه تا عامل دارد ۱ درآمد و رفاه ۲ امید به زندگی و ۳ سواد آموزشی
- ✓ درآمد و رفاه جنبه اقتصادی دارد و امروز به درآمد و ثروت جهان در برخی کشورها متمرکز شده است و مردم برخی از کشورها از نظر درآمد در شرایط خوبی به سر می‌برند در صورتی که برخی دیگر از کشورها با فقر و کمبود امکانات روبرو هستند و نابرابری اقتصادی در فضای جغرافیایی است که جلوه‌گر می‌شود بنابراین نابرابری اقتصادی باعث می‌شود که مکان‌ها و نواحی جغرافیایی از نظر امکانات چشم اندازه‌های متفاوتی داشته باشند.

نواحی اقتصادی

✓ در روابط و مبادله نابرابر بین نواحی برخی از نواحی نقش مرکزی و سلطه‌گری و برخی دیگر از نواحی نقش پیرامونی و وابستگی پیدا کردند و طبق این نظریه مرکز پیرامون را استثمار می‌کند و سیطره اقتصادی دارد.

انواع نواحی اقتصادی:

(۱) ناحیه اقتصادی مرکزی که شامل کشورهای توسعه یافته صنعتی دارای درآمد زیاد است و صنایع نوین خدمات پیشرفته، فناوری بالا، نیروی متخصص و ماهر و زیرساخت‌های مناسب برای توسعه دارد.

ویژگی‌های آن‌ها: بخش عمده‌ای از سود و ثروت را جذب می‌کنند و سرمایه را صادر می‌کنند و سطح بالایی از زندگی و رفاه اجتماعی دارند و مواد ارزان قیمت از کشورهای پیرامون می‌خرند و کالاهای خود را به کشورهای پیرامون می‌فروشند.

(۲) نیمه پیرامونی: این دسته بین مرکز و پیرامون قرار دارد و دارای تغییرات و تحولات صنعتی و فناورانه‌ای در ساختارهای اقتصادی و اجتماعی‌شان هستند و ویژگی‌هایشان این است که از نظر اقتصادی قوی‌تر از کشورهای پیرامون و ضعیف‌تر از کشورهای مرکز هستند و نقش واسطه بین مرکز و پیرامون را ایفا می‌کنند.

پیرامون: این کشورها به کشورهای مرکز وابسته هستند و در سطح بسیار پایین‌تر به سر می‌برند و از سری ویژگی‌هایشان این است که تولیدکننده و صادرکننده مواد اولیه و خام هستند و واردکنندگان کالای صنعتی از کشورهای مرکز هستند. نیروی متخصص کم دارند و فقدان در زیرساخت‌ها و تجهیزات آن‌ها به چشم می‌خورد.

✓ کشورهای مرکز با روش‌های مختلف اقدام به جذب مغزهای متفکر و افراد با استعداد کشورهای پیرامون می‌کنند در حالی که کشورهای پیرامون هزینه تحصیل و رشد این افراد را پرداختند.

✓ جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طی زمان ثابت نیست و تغییر می‌کند.

✓ اقتصاد کشورهای مختلف از نظر میزان واردات و صادرات در دو وضعیت می‌تواند باشد: موازنه مثبت یعنی وضعیتی که مقدار صادرات بیشتر از مقدار واردات باشد و موازنه منفی کسری تجاری یعنی حالتی که در آن وضعیت واردات یک کشور بیشتر از وضعیت صادرات آن کشور است.

✓ کشورها برای کاهش تسهیلات منفی تجارت خارجی و کمک به رشد توسعه اقتصادی دست به یک سری اقدامات از قبیل وضعیت تعرفه گمرکی و مالیات بر کالاهای وارداتی و محدودیت یا ممنوع کردن واردات کالاهای خارجی یا تشکیل اتحادیه اقتصادی و تجاری منطقه‌ای و ایجاد مناطق آزاد تجاری می‌کنند.

✓ اتحادیه‌های اقتصادی تجاری بین کشورهای همسایه شکل می‌گیرد و با امضای موافقت نامه تلاش می‌کنند تا مالیات و تعرفه‌های گمرکی را بین خود کاهش دهند و تجارت بین کشورهای منطقه را افزایش دهند؛ مانند آسه آن، اکو و نفتا.

✓ مناطق آزاد تجاری مناطقی هستند که توسعه صادرات یک کشور و رونق اقتصادی آن را شکل می‌دهند و دارای قوانین و مقررات اقتصادی ویژه و متفاوتی هستند مانند قشم، کیش و انزلی. بازرگانان و تولیدکنندگان میتوانند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی یا معافیت‌های مالیاتی به صادرات، واردات و انبارداری بپردازند.

تجارت بین‌المللی و حمل و نقل دریایی

حدود ۹۰ درصد تجارت جهانی از نظر وزن را حمل و نقل دریایی انجام می‌دهد و حمل و نقل دریایی به دلیل توان حمل کالاهای دارای وزن زیاد و پایین‌تر بودن هزینه‌های حمل و نقل و قابلیت حمل کالاها تا مسافت‌های دوردست امروزه بخش زیادی مبادلات اقتصادی کشورها را در بر می‌گیرد و از طریق کشتی‌های فله‌بر و کشتی‌های کانتینری و کشتی‌های نفتکش انجام می‌شود.

درس ۹

هر ناحیه سیاسی دارای سه رکن یا ضلع اصلی است شامل: ۱- قلمرو و فضای جغرافیایی ۲- سازه انسانی و ۳- نظام مدیریت

✓ بخشی از سطح زمین که تحت مدیریت سیاسی یا فرمانروایی یک قدرت سیاسی است را ناحیه سیاسی می‌نامند.

✓ این قدرت یا مدیریت سیاسی ممکن است یک فرد، یک نهاد و یک سازمان شورای حکومت باشد که اداره فضای جغرافیا را بر عهده دارد و همچنین ناحیه سیاسی می‌تواند یک روستا، شهر، استان یا کشور یا حتی فراتر از کشور باشد.

انواع نواحی سیاسی بر اساس مقیاس فضای جغرافیایی و نظام مدیریت اداره‌کننده فضای جغرافیایی به انواع مختلفی تقسیم می‌شوند:

- ۱) ناحیه سیاسی فروملی یک واحد جغرافیایی درون مرزهای یک کشور است که تحت مدیریت یک فرد قرار دارد.
 - ۲) ناحیه سیاسی ملی کشور مستقل است که نظام حکومتی مستقل دارد.
 - ۳) ناحیه سیاسی فراملی یک کشور که تحت اداره یک نظام واحد مدیریت منطقه‌ای قرار دارد.
 - ۴) ناحیه ویژه: ناحیه با نظام مدیریت مخصوص به خود مانند مناطق آزاد تجاری و صنعتی و نواحی خودمختار که استقلال محدود دارند و فقط در حوزه سیاست خارجی و دفاع تابع حکومت مرکزی است.
- ✓ خودمختاری به معنای استقلال محدود برای یک واحد سیاسی در داخل مرزهای کشور است.
 - ✓ اتحادیه اروپا متشکل از ۲۷ کشور اروپایی مستقل است که با همدیگر متحد شدند و پذیرفتند که از نظام مدیریت مشترکی تبعیت کنند و برای تحکیم همبستگی میان خود یک سری اقدامات انجام دهند.
 - ✓ در راستای مدیریت مشترک رؤسای را برای شورا و مجلس قانونگذاری اروپا و بانک مرکزی انتخاب می‌کند و در امور سیاست خارجی، امور کشاورزی و امور تجارت از اصول و شیوه‌های مشترکی پیروی می‌کنند و یورو را به عنوان واحد پول مشترک دارند.
 - ✓ و تحت پیمان شنگن به منظور تسهیل رفت و آمد مردم کشورهای عضو، ویزا اخذ نمی‌کنند.
 - ✓ در خصوص نواحی سیاسی باید بدانیم که هر ناحیه سیاسی دارای کانون ناحیه سیاسی، قلمرو ناحیه سیاسی و مرز ناحیه سیاسی است.
 - ✓ کانون ناحیه سیاسی مرکز و کانونی است که محل تمرکز قدرت سیاسی است.
 - ✓ قلمرو ناحیه سیاسی دارای فضای جغرافیایی است که نظام مدیریت برای اداره بهتر امور آن را به واحدهای کوچکی تقسیم می‌کند.

مرز ناحیه سیاسی:

- هر ناحیه دارای مرز و قلمرویی است. خطوط مرزی حد اعمال اراده سیاسی یک نظام مدیریت یا حکومت هستند.
- نواحی سیاسی یکی از موضوعات رشته جغرافیایی سیاسی است که شاخه‌ای از علوم جغرافیایی است زیرا جغرافیا و فضای جغرافیایی و بر روی قانونگذاری‌های سیاسی و صدور دستورات سیاسی تأثیر دارد.
- ✓ سیاست و تصمیم‌گیری‌های سیاسی بر روی فضای جغرافیایی اثر گذاشته و آن‌ها را تغییر می‌دهند.
 - ✓ علم مطالعه کنش‌های متقابل جغرافیایی و سیاست و پیامدهای آن دو را تعریف جغرافیای سیاسی می‌نامند.

درس ۱۰

کشور یک ناحیه سیاسی است.

- ✓ و به عنوان ناحیه سیاسی دارای چهار رکن اصلی و بنیادی است:
- رکن اول** سرزمین است که زیستگاه مشترک افرادی است که ملت یک کشور هستند.
- رکن دوم** جمعیت یا ملت است و به افرادی که در محدوده سرزمین یک کشور مستقر هستند و در آن کشور زندگی می‌کنند گفته می‌شود.
- رکن سوم** نظام سیاسی است و به نظامی که وظیفه مدیریت کشور و اداره سرزمین را بر عهده دارد گفته می‌شود.
- رکن چهارم** حاکمیت است که نمایانده استقلال و اقتدار سیاسی یک کشور در رابطه با برکنار بودن از نظارت و دخالت یک دولت خارجی است.
- ✓ سیاستی مستقل که دارای سرزمین و مرزهای مشخص جمعیت دائمی و مقیم و یک حکومت مرکزی مستقل است و بر امور و داخلی و خارجی خود حاکمیت دارد را یک کشور می‌نامند.
- ✓ فضا و سرزمین جغرافیایی کشور که توسط مرزهای آن کشور از فضای جغرافیای سایر کشورها جدا می‌شود را سرزمین می‌گویند.

مرز

- تعریف: خط اعتباری و قراردادی که برای تعیین حدود یک ناحیه سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شود و اشکال گوناگونی دارد؛ مانند زمینی دریایی هوایی.
- مرزها به دو دسته طبیعی و غیر طبیعی تقسیم می‌شوند.

مرزهای طبیعی

نوع اول مرزهای طبیعی کوه‌ها می‌شود که مبنای آن خط‌الراس یعنی متصل کردن نوک بلندترین نقاط کوهستانی به هم است.

نوع دوم مرزهای طبیعی رودها هستند که مبنای آن خط منصف و خط کاتالوگ است.

✓ خط منصف از به دو قسمت مساوی تقسیم کردن رودخانه ایجاد می‌شود و خط کاتالوگ متصل کردن عمیق‌ترین نقاط بستر رود به هم است.

نوع سوم مرزهای طبیعی دریاها هستند که خط مبنای آن‌ها پایین‌ترین حد جذر است.

مرزهای غیر طبیعی

از نوع دیگر مرزها می‌توان به نوع غیر طبیعی آن اشاره کرد که شامل مهندسی و توافقی است.

✓ در شکل مهندسی مبنا مختصات جغرافیایی مدارها و نصف نهارها هستند و در شکل توافقی بین کشورها با یکدیگر توافقی صورت می‌گیرد که مرز در کدام بخش باشد.

✓ آب‌های آزاد بخشی از دریا و اقیانوس است که هیچ کشوری مالک آن نیست و تمام کشورهای جهان حق فعالیت و کشتیرانی در این آب‌ها را برخوردارند البته به شرط آنکه مخل دریانوردی بین‌المللی نباشند.

مرزها از نظر پیدایش و شکل‌گیری به چند دسته تقسیم می‌شوند:

۱) مرز پیشنهادی: ابتدا مرزها تعیین شده‌اند و بعد مردم در دو طرف آن ساکن شده‌اند؛ مثل مرز کانادا و آلاسکا.

۲) مرز تطبیقی: که با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی تعیین شده‌اند مثل مرز بین هند و پاکستان.

۳) مرزهای تحمیلی: مرزهایی که بدون توجه به تفاوت اقوام و فرهنگ‌ها تعیین شدند مانند مرز اغلب کشورهای آفریقایی.

۴) مرز هوایی: مرز هر کشور مانند دیواری فرضی دور تا دور کشور را احاطه کرده است و هواپیماها برای عبور از مرزهای هوایی یک کشور باید اجازه بگیرند و ورود خود را اطلاع دهند.

✓ ایران حدود ۸۷۵۵ کیلومتر مرز مشترک با ۱۵ کشور همسایه دارد. مرزها اهمیت زیادی دارند زیرا در امنیت و آرامش بین کشورهای همسایه یا بروز جنگ و درگیری میان آن‌ها تأثیرگذار است.

✓ هر کشور دارای کانون سیاسی است که به آن پایتخت می‌گویند که در تعیین آن عواملی دخالت دارند از قبیل: داشتن قابلیت‌های محیطی مناسب، جمعیت مد نظر، دسترسی آسان به سرتاسر کشور، داشتن قابلیت دفاعی مناسب

✓ حکومت‌ها از نظر مدیریت فضای جغرافیایی کشور و توزیع قدرت در سراسر کشور دارای انواع به شرح زیر هستند: تک ساخت، فدرال، ناحیه‌ای.

✓ وظایف عمده حکومت: ۱- اداره امور سرزمین ۲- اداره سازه یا ساختار انسانی ۳- روابط خارجی

✓ مهمترین عوامل پیدایش و بقای یک کشور: ۱- هویت ملی ۲- همبستگی ملی ۳- پیوستگی سرزمین ۴- راتزل

تک ساخت یا یکپارچه: اگرچه کشور به واحدهای سیاسی کوچک‌تری تقسیم شده اما قانونگذاری در سطح ملی صورت می‌گیرد و حدود اختیارات این واحدهای کوچک مشخص است مانند ایران.

فدرال: در این کشورها قدرت در دو سطح توزیع شده است سطح فدرال ملی که متشکل از مجلس سنا و نمایندگان است و سطح ایالتی که دارای قوای سه گانه و مستقل و مختص به خودشان هستند مانند استرالیا.

ناحیه‌ای که بخش اعظم کشور به صورت تک ساخت و یکپارچه اداره می‌شود اما بخش‌های محدودی از کشور دارای اختیارات خودمختاری هستند در امور سیاسی و اجرایی مانند انگلستان، عراق و آذربایجان.

درس ۱۱

اصطلاح ژئوپلیتیک مرکب از دو واژه ژئو به معنی جغرافیا و پلتیک به معنای سیاست است و در مجموع ترکیب این دو واژه معنای سیاست جغرافیایی را می‌دهد.

✓ ژئوپلیتیک به عنوان شاخه‌ای از جغرافیای سیاسی وظیفه‌اش بررسی روابط متقابل میان سه عامل جغرافیا، سیاست و قدرت است.

قدرت که جوهره ژئوپلیتیک را تشکیل می‌دهد از یک سو با جغرافیا و از سوی دیگر با سیاست دارای روابط مشترک و متقابل است.

- ✓ در رابطه با قدرت و سیاست باید از بازیگران سیاسی سخن گفت یعنی افراد و سیاستمداران سازمان‌های بین‌المللی و حکومت در داخل کشورها که با تلاش برای رسیدن به قدرت می‌خواهند این قدرت را برای تحقق اهداف و آرمان‌هایشان استفاده کنند. اما قدرت یک شمشیر دو لبه است یعنی هم می‌تواند در جهت تأمین استقلال و امنیت ملی کشور مورد استفاده قرار بگیرد، هم ممکن است افراد سیاستمدار از آن علیه ملت خود استفاده کنند.
- ✓ در مورد رابطه قدرت و جغرافیا باید این را بدانیم که عواملی چون موقعیت جغرافیایی، داشتن منابع زیرزمینی، آب و هوای کشور، جمعیت مورد نظر می‌تواند موجب قدرت سیاسی و نظامی یک کشور شود یا برعکس از این قدرت سیاسی و نظامی بکاهد.
- ✓ در خصوص رابطه میان قدرت و جغرافیا نظریاتی را شاهد هستیم از قبیل فضای حیاتی که در قرن ۱۹ مطرح شده و منبع قدرت را فضا می‌داند و می‌گوید اگر کشورهای کوچک به اندازه جمعیت خود فضا نداشته باشند در رقابت با دولت‌های غربی نابود خواهند شد.
- ✓ نظریه هارتلند نظریه دیگری است که در سال ۱۹۰۴ توسط مکیندر ارائه شده است و منبع قدرت را خشکی می‌داند و می‌گوید قدرت جهان در قلب خشکی‌های جزیره جهانی یعنی اوراسیا متمرکز است و هرکس بر این منطقه حاکم شود می‌تواند بر کل جهان حکمرانی کند.
- ✓ نظریه بعدی نظریه قدرت دریایی است که بین قرن‌های ۱۹ و ۲۰ توسط آلفرد ماهان مطرح شده است که آلفرد ماهان منبع قدرت را پهنه‌های آبی می‌داند و معتقد است در شکل‌گیری قدرت جهانی و کنترل قدرت نقش مهمی دارد.

نکات تکمیلی

- ✓ نظریه فضای حیاتی امروزه منسوخ شده است زیرا با توجه به توسعه حقوق بین‌المللی اقداماتی مانند کشورگشایی و تصرف سرزمین‌های دیگر انجام نمی‌شود و اکنون قابل قبول نیست.
- ✓ برخی از افراد عقیده دارند نظریه هارتلند در هجوم آلمان به کشورهای مجاور و بروز جنگ جهانی بی‌تأثیر نبوده است.
- ✓ آلفرد ماهان در کتاب خود نشان داد که چگونه انگلستان با استفاده از قدرت دریایی بر رقیبان خود پیروز شده است.
- ✓ آلفرد ماهان برای تبدیل شدن یک کشور به یک قدرت دریایی برتر ۶ شرط را می‌گذارد: ۱- موقعیت جغرافیایی ۲- خط مشی سیاست و حکومت ۳- وضع طبیعی سواحل ۴- فرهنگ دریا نوردی ۵- جمعیت ۶- گسترش سواحل
- ✓ از تنگه هرمز به سمت شرق تا دهانه خلیج گواتر می‌رود، دریای عمان نام دارد و خلیج فارس هم که از مصب اروند رود در غرب تا تنگه هرمز می‌رود و در مجموع بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مرز دریایی با مناطق دیگر داریم.

عوامل مؤثر در قدرت ملی

- ✓ قدرت ملی توانایی آن کشور برای تحقق بخشیدن به اهداف و آرمان‌هایش است که عوامل جغرافیایی مانند موقعیت جغرافیایی، وسعت، شکل توپوگرافی، و ناهمواری‌های کشور بنیادهای زیستی، منابع انرژی و جمعیت در آن نقش دارند.
- ✓ کشورهای حایل که بین قدرت‌های بزرگ را دارند موقعیت آسیب‌پذیرتری از لحاظ موقعیت جغرافیایی دارند؛ مانند لهستان.
- ✓ در باب وسعت هم کشورهای وسیع‌تر قدرتمندتر هستند البته اگر با کمبود جمعیت مواجه نشوند.
- ✓ در میان اشکال چندگانه کشورها مانند طویل، دنباله‌دار، فشرده، محاطی و چند تکه بهترین شکل فشرده و جمع و جور است که پایتخت در مرکز آن باشد و به تمام نقاط کشور دسترسی سریع و آسان داشته باشد.
- ✓ ناهمواری‌های کوهستانی، بیابان‌های وسیع و زمین‌های باتلاقی و کویری در باب توپوگرافی برای اداره کشور و امور کشور را با مشکلاتی مواجه خواهد کرد.
- ✓ برخورداری از آب و هوا، خاک و پوشش گیاهی کافی و مناسب در قدرت ملی یک کشور تأثیر دارد.
- ✓ منابع انرژی مانند نفت و گاز و منابع معدنی مانند کانی‌های فلزی در امور نظامی کشور و همچنین صنعت آن کشور تأثیر دارند.
- ✓ جمعیت هم از نظر تعداد و کیفیت و ترکیب در یک کشور در قدرت آن کشور نقش دارد.
- ✓ منطقه ژئوپلیتیک به بخشی از سطح زمین یا تعدادی از کشورهای همجوار که به دلیل داشتن ارزش‌های جغرافیایی که بازیگران و همچنین افراد سیاسی برای کنترل تصرف آن با یکدیگر وارد تعامل می‌شوند گفته می‌شود.

درس ۱

۱- مفاهیم زیر را تعریف کنید. (شهید مطهری سراوان)

الف) ناحیه:

ب) کانون ناحیه:

الف) بخشی از سطح زمین که ویژگی‌های آن به حدی همگون است که با سایر بخش‌های مجاور خود متفاوت است.

ب) نقطه‌ای که بیشترین همگونی بین عوامل در آن موجود است.

۲- «مرزهای نواحی قابل تغییرند» با یک مثال توضیح دهید. (شهید مطهری سراوان)

مرزها به دلایل مختلف طبیعی و انسانی می‌توانند از لحاظ وسعت و ویژگی‌هایشان تغییر کنند مثل متغیر بودن پشتون‌ها در افغانستان

۳- منظور از ناحیه بندی چیست؟ (دبیرستان درخشان)

تقسیم بندی بخش‌هایی از زمین که از نظر عوامل بیشترین همگونی را دارند.

۴- مرزهای نواحی ثابت هستند یا متغیر؟ توضیح دهید. (دبیرستان درخشان)

متغیر چون ممکن است به دلایل طبیعی یا انسانی تغییر کنند.

۵- نواحی به فعالیت‌های انسان شکل می‌دهند منظور از این جمله را با مثال شرح دهید. (آموزش

پرورش جویبار)

انسان‌ها با پیشرفت دانش و تولید ابزار و فناوری بر محیط طبیعی غلبه کرده و این محیط‌ها را در اختیار گرفته‌اند و نواحی طبیعی همواره زندگی مردم را تحت تاثیر قرار داده است و محدودیت‌ها و موانع محیط طبیعی موجب می‌شود انسان‌ها برای کنترل محیط و شرایط خاص آن چاره‌اندیشی کنند و به ابداع ابزارهایی پردازند. در واقع انسان‌ها با توجه به چارچوب‌های محیط دست به عمل می‌زنند.

۶- معیارهای طبیعی ناحیه بندی را توضیح دهید؟ (دبیرستان فرهنگ)

آب و هوا- خاک - پوشش گیاهی- زندگی جانوری

۷- از تعاریف ناحیه چه نتایجی گرفته می‌شود؟ (دبیرستان فرهنگ)

ویژگی اصل هر ناحیه وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی است.

هر ناحیه با مناطق اطراف و نواحی دیگر متفاوت است.

درس ۲

۸- نواحی زبانی کشور سوئیس را نام ببرید. (دبیرستان نرجس)

فرانسوی، ایتالیایی، رومانش، آلمانی

۹- مرزهای نهایی چگونه تغییر میکنند؟ (دبیرستان نرجس)

تحت تاثیر عوامل مختلف انسانی و سیاسی تغییر میکنند.

۱۰- به سوالات زیر پاسخ دهید (شهید مطهری سراوان)

الف) افغانستان با توجه به کدام معیار یا عامل انسانی به نواحی مختلف تقسیم شده است؟

بر اساس معیار تقسیم بندی قومیتی

۱۱- امروزه نواحی طبیعی و انسانی جهان تحت مدیریت چه نهادی هستند؟ (دبیرستان درخشنده سیاف)

مدیریت ناحیه سیاسی

۱۲- تمام نواحی طبیعی و انسانی جهان تحت مدیریت کدام نهادهای سیاسی یا اداری است؟ (دبیرستان

چهارده معصوم)

شوراهای، شهرداریها، بخشداریهای، استانداریها ...

۱۳- بوم سازگان (اکوسیستم) را تعریف کنید؟ (آموزش پرورش استان فارس)

مجموعه ای از موجودات که با یکدیگر و با محیطی که زندگی میکنند ارتباط دارند.

۱۴- آیا تعیین مرز نواحی طبیعی دشوار تر است یا نواحی انسانی؟ چرا؟ (نمونه سجادی)

در نواحی انسانی تعیین مرز نواحی دشوار تر از نواحی طبیعی است.

درس ۳

۱۵- بیابانهای سرد در کجا ایجاد شده اند؟ (دبیرستان نرجس)

در عرضهای جغرافیایی بالا یا در ارتفاعات زیاد

۱۶- علت ایجاد منطقه ی کم فشار در عرض جغرافیایی ۶۰ درجه چیست؟ (دبیرستان نرجس)

صعود هوا به سمت بالا و ایجاد یک منطقه ی کم فشار

۱۷- بارندگی جبهه ای چگونه شکل میگیرد؟ (دبیرستان نرجس)

با برخورد کردن توده های هوایی مجاور به همدیگر بارندگی جبهه ای اتفاق می افتد.

۱۸- عوامل موثر در دمای یک مکان را نام ببرید. (دبیرستان چهارده معصوم)

عرض جغرافیایی، ارتفاع، فاصله تا دریا، عبور جریان های آب گرم و سرد، شیب ناهمواری

۱۹- جبهه ی هوا را تعریف کنید؟ (دبیرستان شهید مطهری سراوان)

مرز بین دو توده هوای مجاور را جبهه ی هوا میگویند.

۲۰- به سوالات زیر پاسخ دهید؟ (دبیرستان شهید مطهری سراوان)

(الف) چرا مقدار انرژی خورشیدی که هر سانتی متر مربع از زمین در مناطق استوایی دریافت میکند بسیار بیشتر از مقداری است که منطبق قطبی جذب میکند؟

(ب) وقوع بارش در یک ناحیه به چه عواملی بستگی دارد؟

(الف) به دلیل مایل بودن محور زمین در مدار گردش به دور خورشید

(ب) وجود رطوبت و عامل صعود هوا به سمت بالا

۲۱- در تعریف بیابان ها به دو ویژگی آنها تاکید میشود، آن را نام ببرید؟ (دبیرستان چهارده معصوم)

پوشش گیاهی ضعیف و تبخیر زیاد

۲۲- در ناحیه استوا کانون کم فشار وجود دارد یا پر فشار؟ و دلیل آن چیست؟ (دبیرستان شهید مطهری سراوان)

(سراوان)

کم فشار و به این دلیل که در آن قسمت زاویه تابش مستقیم و گرما همیشگی است .

۲۳- باد چگونه به وجود می آید؟ (دبیرستان درخشنده صیاف)

انتقال هوا از جایی که فشار بیشتری دارد به جایی که فشار کمتری دارد باعث ایجاد باد میشود.

۲۴- بارندگی همرفتی چگونه پدید می آید؟ (دبیرستان درخشنده صیاف)

توده هوا از هوای مجاور خود گرمتر میشود همراه با بالا رفتن دمای آن کاهش می یابد و ابر تشکیل میشود و بارندگی صورت میگیرد. (بیشتر بارندگی های بهاری از این نوع میباشند)

درس ۴

۲۵- علت نامگذاری دره های V شکل چیست؟ (دبیرستان نرجس)

به دلیل وجود دره های تنگ و پرشیب

۲۶- سرعت هوازدگی یک ناحیه به چه عواملی بستگی دارد؟ (نمونه سجادی)

به عواملی مثل جنس سنگ ها و نوع آب و هوا و زمان بستگی دارد.

۲۷- آب های جاری به چند صورت مواد را با خود حمل میکنند؟ (نمونه سجادی)

جهشی، محلول، غلتان، مخلوط معلق

۲۸- دشت کجاست؟ (آموزش پرورش ناحیه ۲ تهران)

دشت ها سرزمین هایی پست و نسبتا هموارند که در میان کوه ها یا در کنار سواحل ویا میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند

۲۹- هر یک از اصطلاحات زیر را تعریف کنید. (آموزش پرورش جویبار)

(الف) توده ی هوا: حجم وسیعی از هوا که از نظر دما و رطوبت در سطح افقی تا صد ها کیلومتر ویژگی های یکسانی داشته باشد .

(ب) فلات: سرزمین های مرتفع و نسبتا همواری هستند که در کوهستان ها محصور بوده و کناره های آنها با شیب تند به نواحی پست متصل میشوند.

(پ) دشت: سرزمین های پست و نسبتا هموارند که میان کوه ها یا در کنار سواحل یا میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند.

۳۰- عامل مهم فرسایش در بیابان را توضیح دهید و برای هر یک از بیابان های زیر یک مثال بنویسید. (آموزش پرورش جویبار)

باد عامل مهم فرسایش در مناطق خشک و بیابانی است و بخاطر آب و هوای خشک و باد های شدید و پوشش گیاهی فقیر و خاک نرم فرسایش در بیابان ها شدت دارد

(الف) بیابان های گرم : بیابان لوت

(ب) بیابان های سرد: بیابان گبی

۳۱- تفاوت فلات ها و کوه ها را بنویسید؟ (آموزش پرورش شهرستان فسا)

هر دو مرتفع اند اما کوه دارای قله است و هرچه به سمت نوک میرویم باریک تر میشود اما فلات مرتفع و نسبتا مسطح است .

۳۲- یخچال ها چگونه پدید می آیند؟ (آموزش پرورش شهرستان فسا)

در برخی از کوهستان ها برف و یخ دائمی وجود دارد و وقتی بارش برف بیش از میزان ذوب آن در سال باشد مقداری از برف اضافی انباشته شده و متراکم میشوند و ضخامت آن افزایش میابد و یخچال ها به وجود می آیند.

۳۳- فرسایش انحلالی را توضیح دهید؟ (آموزش پرورش ناحیه ۲)

در برخی کوهستان‌ها که سنگ‌ها قابلیت حل شدن در آب را داشته باشند مانند سنگ‌های آهکی یا گچی و نظایر آنها آب‌های جاری با نفوذ بر زیر زمین از طریق درزها و حل کردن سنگ‌ها در خود پدیده‌های فرسایشی چوه غارهای طبیعی و چشمه‌های آهکی را پدید می‌آورند که به آنها کارست گفته می‌شود.

۳۴- اشکال فرسایش طبیعی در بیابان‌ها را نام برده و مثال بزنید؟ (آموزش پرورش رشت)

اشکال کاوشی مثل چاله‌های بادی و کلوته و دشت ریگی

اشکال تراکمی مثل تپه‌های ماسه‌ای

۳۵- فرسایش طبیعی در سواحل را توضیح دهید؟ و انواع آن را نام برده و برای هر یک مثال

بزنید (آموزش پرورش ناحیه تهران)

ساحل همواره در معرض برخورد امواج دریا قرار دارد و همچنین جزر و مد و همچنین انحلال سنگ‌های آهکی سواحل در آب دریا و نفوذ آب به درزهای این نوع سنگ‌ها موجب فرسایش می‌شوند و اشکال خاصی را پدید می‌آورند فرسایش کاوشی مثل ستون‌های سنگی دریایی، غارها و طاق‌های دریایی فرسایش تراکمی مثل آب سنگ‌ها و جزایر مرجانی و باتلاق‌ها و دماغه ماسه‌ای.

۳۶- دو اصطلاح زیر را تعریف کنید. (دبیرستان فرهنگ)

الف) مورن یا یخ رفت:

ب) کارست:

الف) به موادی که توسط یخچال حمل می‌شود مورن یا یخ رفت می‌گویند ب- اشکالی که بر اثر انحلال سنگ‌های آهکی توسط آب بوجود می‌آیند مانند غارها

درس ۵

۳۷- چرا زیست بوم‌ها از نظر میزان ترکیبات آلی و توده زیستی که از آنها حاصل می‌شود باهم

متفاوتند؟ (نمونه سجادی)

۳۸- راهکارهای پیشگیری از گسترش بیابان‌ها را بنویسید؟ ۲ مورد (نمونه سجادی)

مقابله با برداشت‌های بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی- کاشت گیاهان سازگار و مقاوم با نواحی خشک

۳۹- زیست بوم یا بیوم چیست؟ (دبیرستان فرهنگ)

به منطقه‌ای طبیعی که پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاص دارد و از مناطق دیگر متفاوت است

۴۰- در تقسیم بندی آب و هوایی کوپن، آب و هوای B نشان دهنده ی چه نوع آب و هوایی است؟ از نظر دما و بارش و پوشش گیاهی چه مشخصاتی دارد؟

۴۱- در طبقه بندی زیست بوم ها توسط وایتکر به چه عواملی توجه شده است؟ (آموزش پرورش ناحیه ۲ البرز)

بارش و دما

۴۲- مهم ترین قابلیت ها و محدودیت های نواحی ساحلی را نام ببرید؟ (آموزش پرورش ناحیه ۲ البرز) قابلیت ها: ماهیگیری بازرگانان - انرژی - گردشگری

محدودیت ها: بالا آمدن سطح آب دریا - آلودگی - سونامی - توفان

۴۳- بخش زنده بوم سازگان شامل چه چیزهایی است؟ (دبیرستان فرهنگ) گیاهان، گیاه خواران، گوشت خواران، باکتری ها

۴۴- اصطلاحات زیر را تعریف کنید (آموزش پرورش جویبار)

الف) وایتکر در طبقه بندی زیست بوم ها کدام معیارها را در نظر گرفت؟

ب) طبق طبقه بندی وایتکر ویژگی جنگل های استوایی چیست؟

الف) بارش و دما

ب) بارش بالا و میانگین سالانه دما هم بین ۲۰ تا ۳۰ درجه سانتی گراد

۴۵- هر بوم سازگان از چه بخش هایی تشکیل شده است؟ برای هر کدام یک مثال بزنید (دبیرستان درخشنده صیاف)

هر بوم سازگان از بخش زنده و غیر زنده تشکیل شده است :

بخش زنده: تولیدکنندگان مانند گیاهان ، مصرف کنندگان رده اول ، گیاهخواران و مصرف کنندگان رده دوم مانند گوشت خواران ، تجزیه کنندگان مانند باکتری ها

بخش غیر زنده: مانند سنگ، خاک، آب و هوا و...

۴۶- چند مورد از راهکار های حفاظت از کوهستان ها را بنویسید؟

کشت گیاهان بر روی دامنه ها/پاکسازی کوهستان ها/ایجاد حوضچه های ذخیره آب/ تدوین قوانین گردشگری

درس ۶

۴۷- چرا زبان عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است؟ (آموزش پرورش جویبار)

زیرا انسان از طریق آن اطلاعات، تجربه‌ها، ارزش‌ها و آرمان‌های خود را به دیگران منتقل میکند.

۴۸- هر یک از زبان‌های زیر به کدام خانواده زبانی اشاره دارند؟ (دبیرستان فرهنگ)

الف) زبان فارسی:

ب) زبان مردم شمال آفریقا:

الف) خانواده هند و اروپایی

ب) خانواده آفرو-آسیایی (سامیایی-حامیایی)

۴۹- درباره‌ی اهمیت زبان عربی دو مورد را عنوان کنید. (دبیرستان درخشنده صیاف)

زبان عربی زبان رسمی حدود ۲۰ کشور است و از زبان‌های رسمی سازمان ملل متحد است.

زبان قرآن است با آنکه قرآن به بسیاری از زبان‌های دنیا ترجمه شده است میلیون‌ها نفر از مسلمانان آن را به زبان اصلی عربی می‌خوانند.

۵۰- به سوالات زیر پاسخ دهید (آموزش و پرورش جویبار)

الف) ماندارین چینی در کدام خانواده زبانی قرار می‌گیرد؟

ب) چه عاملی در قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی در تغییر الگوهای زبانی تاثیر گذار بود؟

الف) خانواده چینی-تبتی

ب) اکتشافات جغرافیایی

۵۱- منظور از آنیمیسیم چیست و در کدام گروه از ادیان قرار می‌گیرد؟ (آموزش و پرورش رشت)

منظور از آنیمیسیم ادیان و مذاهب قبيله‌ای میباشد و در گروه ادیان مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه میباشد.

۵۲- گاهی در اثر تماس مستقیم مردم در دو ناحیه‌ی فرهنگی نزدیک به هم پدیده‌ی فرهنگی از

ناحیه‌ای به ناحیه‌ی دیگر منتقل میشود با یک مثال شرح دهید. (آموزش پرورش ناحیه ۲ البرز)

مانند ورزش‌هایی که مبدا آن کشور کانادا است اما در بین مردم ایالت متحده آمریکا و نواحی مرزی آن کشور با کانادا بسیار رواج یافته است.

۵۳- در ارتباط با خانواده زبانی موارد سمت راست را به موارد سمت چپ منطبق کنید. (دبیرستان چهارده معصوم)

(الف) هند و اروپایی سامی و حامی

(ب) خانواده افرو - آسیایی ماندارین چینی

(ج) چینی - تبتی تاجیک، کردی، بلوچی

ژاپن و کره ای

(الف) تاجیک، کردی، بلوچی **(ب)** سامی و حامی **(ج)** ماندارین چینی

۵۴- به طور کلی ادیان به چند گروه تقسیم می شوند؟ برای هر کدام یک مثال بزنید. (دبیرستان چهارده معصوم)

ادیان مبتنی بر پرستش خدای یگانه مانند زرتشت

ادیان مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه مانند هندوئیسم

۵۵- پدیده ی پخش یا انتشار را تعریف کنید. (آموزش پرورش رشت)

فرآیندی که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب و..... شیوه زندگی و حتی بیماری از یک مکان به

باکس طلایی

باکس طلایی!!!

۱) هر بوم سازگان از دو بخش زنده و غیر زنده تشکیل شده است.

۲) اشکال فرسایش در بیابان ها ناشی از دو فرآیند کاوشی یا تراکمی است.

۳) در بیابان ها میزان تبخیر شدید و بارش ضعیف است.

۴) هوا دارای وزن است و بنابراین بر همه چیز فشار وارد میکند.

۵) هوا شرایط و وضعیت گذرا و موقتی هواکره است.

۶) ناحیه صنعتی رور در اروپا، در کشور آلمان قرار دارد.

۷) گیاهان با عامل فتوسنتز (نورساخت) ترکیبات آلی تولید و اکسیژن آزاد می کنند.

۸) بیابان ها حدود ۳۳ درصد سطح زمین را پوشانده اند.

۹) معیار طبیعی برای ناحیه بندی آب و هوا می باشد.

- ۱۱) بازارهای شناور در بانکوک پایتخت تایلند از دیدنی‌های آسیای جنوب شرقی می‌باشد.
- ۱۲) در پر فشار - آنتی سیلیکون فشار هوا به سمت مرکز ناحیه افزایش می‌یابد.
- ۱۳) فلات‌ها سرزمین‌های مرتفع و نسبتاً هموار هستند که در کوهستان "محصور" بوده و کناره‌های آن‌ها با شیب تند به نواحی پست متصل می‌شود.
- ۱۴) منظور از زهکشی سواحل خارج کردن آب از آن‌ها است.
- ۱۵) یکی از کارهای جغرافی دانان مطالعه شباهت‌ها و تفاوت‌ها است.
- ۱۶) در نتیجه پاکسازی قومی دولت میانمار صدها نفر از مردم ناحیه مسلمان نشین به مرزهای بنگلادش مهاجرت کردند.
- ۱۷) اکسیژن و رطوبت از عوامل مهم هوازدگی شیمیایی هستند.
- ۱۸) چشم انداز یعنی منظره قابل رویت از یک مکان.
- ۱۹) هرچه ارتفاع افزایش می‌یابد تعداد گونه‌ها، قدیا بلندی گیاهان و همچنین فصل رویش آن‌ها کمتر و کوتاه‌تر می‌شود.
- ۲۰) سنگ کره بخش خارجی زمین است و از سنگ و خاک تشکیل شده است.
- ۲۱) حدود ۱۱ درصد سطح زمین را آب فرا گرفته است.
- ۲۲) به طور کلی نواحیدقطنی انرژی کمتری از خورشید دریافت می‌کنند.
- ۲۳) آب و هواشناسی (اقلیم‌شناسی) یکی از شاخه‌های جغرافیای طبیعی است.
- ۲۴) یخچال‌ها بر اثر نیروی جاذبه به آرامی از نواحی بلند به سمت نواحی پست‌تر حرکت می‌کنند.
- ۲۵) موادی که رود با خود حمل می‌کند در جاهایی که سرعت رود کم می‌شود روی هم انباشته میشوند.

درس ۷

۵۶- پاسخ دهید (آموزش پرورش ناحیه ۲ سندج)

الف) از نظر کارشناسان محیط زیست دو پیامد منفی کشت تک محصولی چیست؟ بنویسید :

ب) فعالیتهای اقتصادی نوع اول و چهارم را مختصر با یکدیگر مقایسه کنید:

الف) خطر فرسایش و ضعیف شدن خاک - آسیب به محیط زیست به دلیل استفاده مداوم و زیاد از کودها و آفت کشهای شیمیایی

ب) (نوع اول) با استخراج و به دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سروکار دارند؛ مانند کشاورزی (نوع چهارم) فراهم کننده خدمات مربوط به جمع آوری و پردازش اطلاعات و پژوهش و تحقیق و توسعه است

۵۷- معیارهای طبقه بندی کشاورزی در جهان را بنویسید. (آموزش پرورش ناحیه ۲ سندج)

برای طبقه بندی نواحی کشاورزی در جهان از معیارهای گوناگونی استفاده می شود؛ برای مثال، معیشتی یا تجاری بودن، اندازه و وسعت زمین، مالکیت زمین (شخصی، دولتی، اجاره ای و ..)، میزان سرمایه، نیروی انسانی و کاربرد ماشین آلات و فناوری و ...

۵۸- بیشتر مزارع تک محصولی در کجا واقع شده اند؟ (دبیرستان برهان)

در نزدیکی ساحل دریاها واقع شده تا بتوانند با کشتی برای صدور محصولات به نواحی مختلف استفاده کنند.

۵۹- «کشت و صنعت» چیست؟ (دبیرستان برهان)

در کنار مزارع، کارخانه هایی برای تبدیل، بسته بندی و توزیع محصولات در بازارهای مصرف پدید می آید.

۶۰- انقلاب سبز را تعریف کنید؟ (آموزش پرورش ناحیه ۳ کرج)

مجموعه ای از روش های استفاده از ماشین آلات کشاورزی تعیین گونه های پربازده و که باعث افزایش تولید محصولات کشاورزی میشود

۶۱- کشت تک محصولی (پلانتیشن) را توضیح دهید؟ (آموزش پرورش ناحیه ۳ کرج)

زمین های وسیع کشاورزی که به تولید یک محصول خاص اختصاص دارد

۶۲- دامداری تجاری چیست؟ (آموزش پرورش ناحیه ۳ کرج)

دامداران برای تولید گوشت، شیر و سایر لبنیات یا پشم به نگهداری از دام ها و پرواربندی آنها با استفاده از تجهیزات مدرن و روش های علمی اقدام می کنند.

۶۳- کشت تجاری چه کشتی است؟ (دبیرستان فرزنانگان امین)

در کشاورزی تجاری تولید محصول کشاورزی یا پرورش دام به منظور فروش در بازارهای داخلی یا صادرات به کشورهای دیگر و با هدف کسب سود انجام میشود. در این نوع کشاورزی معمولاً از فناوری‌های پیشرفته و ابزار آلات مانند تراکتور، کمباین، بذر و با هدف کسب سود انجام میشود. این نوع کشت به سرمایه بسیار نیاز دارد و میزان تولید محصول نیز در آن زیاد است.

۶۴- شرکت‌های چندملیتی را تعریف کنید. (دبیرستان فرزنانگان امین)

شرکت‌هایی هستند که معمولاً بخش مرکزی آنها در کشورهای پیشرفته صنعتی قرار دارد و شعبه‌ها و کارخانه‌های مونتاژ آنها در سایر نواحی ایجاد شده‌اند. این شرکت‌ها در خارج از مرزهای کشور مبدأ فعالیت می‌کنند.

درس ۸

۶۵- اتحادیه‌های اقتصادی تجاری منطقه‌ای را توضیح دهید. (آموزش پرورش ناحیه سرو آباد)

اتحادیه‌های اقتصادی تجاری - منطقه‌ای، میان کشورهای همسایه شکل می‌گیرد. کشورهای عضو این اتحادیه‌ها براساس موافقت نامه‌هایی که امضا میکنند، سعی میکنند مالیات‌ها و تعرفه‌های گمرکی را بین خودشان کاهش دهند یا بردارند تا تجارت بین کشورهای منطقه، افزایش یابد و به رونق و توسعه اقتصادی کشورها کمک شود.

۶۶- شاخص توسعه انسانی را نام ببرید. (آموزش پرورش ناحیه سرو آباد)

الف - درآمد و رفاه، ب - امید به زندگی یا متوسط طول عمر، پ - سواد و آموزش.

۶۷- اقتصاد جهانی چیست؟ (دبیرستان آیت الله خامنه‌ای)

منظور از اقتصاد جهانی، تجارت بین‌المللی کالاها و خدمات است که بر مبنای ارزش یک پول معین صورت می‌گیرد.

۶۸- تجارت جهانی چیست؟ (دبیرستان آیت الله خامنه‌ای)

تجارت، خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازها یا خواسته‌های ما را برآورده می‌کنند.

۶۹- مهم‌ترین مناطق آزاد تجاری ایران را نام ببرید. (دبیرستان عفاف)

کیش و منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی

۷۰- امروزه بیشتر مبادلات اقتصادی از طریق چه کشتی‌هایی انجام می‌شود؟ (دبیرستان عفاف)

کشتی‌های فله‌بر (که غلات، زغال، سنگ آهن، سیمان و ... حمل می‌کنند) کشتی‌های کانتینری، کشتی‌های نفتکش و شناورهای تانکر حمل‌کننده گاز.

۷۱- مناطق آزاد تجاری را تعریف کنید؟ (آموزش پرورش دزفول)

در این مناطق، تولیدکنندگان و بازرگانان می‌توانند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی یا معافیت‌های مالیاتی، به صادرات و واردات و انبارداری کالاها بپردازند. به طور کلی در این مناطق، مقررات و قوانین اقتصادی ویژه و متفاوت با دیگر نواحی سرزمین وجود دارد.

۷۲- ویژگی‌های اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری منطقه‌ای (ناحیه‌ای) را بنویسید. (آموزش پرورش دزفول)

الف- اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری منطقه‌ای، میان کشورهای همسایه شکل می‌گیرد.

ب- کشورهای عضوین اتحادیه‌ها براساس موافقت‌نامه‌هایی که امضا می‌کنند، سعی می‌کنند مالیات‌ها و تعرفه‌های گمرکی را بین خودشان کاهش دهند یا بردارند تا تجارت بین کشورهای منطقه، افزایش یابد و به رونق و توسعه اقتصادی کشورها کمک شود.

۷۳- موازنه تجاری مثبت و منفی چیست؟ (دبیرستان دکتر بامداد)

اگر ارزش صادرات یک کشور بیشتر از واردات آن باشد، موازنه تجاری مثبت است و آن کشور میتواند از راه سودی که به دست می‌آورد، استانداردهای زندگی و رفاه را در کشور خود بهبود بخشد.

اگر ارزش واردات بیشتر از صادرات باشد، موازنه، منفی است که به آن کسری تجاری می‌گویند و برای اقتصاد کشور نامطلوب است.

درس ۹

۷۴- ارکان ناحیه سیاسی را نام ببرید. (دبیرستان دکتر بامداد)

قلمرو و فضای جغرافیایی، سازه (ساختار) انسانی و نظام مدیریت.

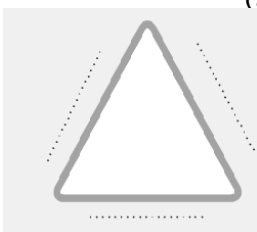
۷۵- ناحیه سیاسی چیست؟ (آموزش پرورش شهرستان کامیاران)

ناحیه سیاسی به بخشی از سطح زمین گفته می‌شود که تحت مدیریت سیاسی یا فرمانروایی یک قدرت سیاسی باشد.

۷۶- ناحیه سیاسی فروملی را توضیح دهید. (آموزش پرورش کامیاران)

یک واحد جغرافیایی مانند روستا، شهر، بخش، شهرستان و استان است که تحت مدیریت دهرداری، شهرداری، بخشداری، فرمانداری و استانداری قرار دارد.

۷۷- ارکان ناحیه سیاسی را بر روی شکل کامل نمایید. (آموزش پرورش ناحیه ۳ مشهد)

سازه انسانی-قلمرو جغرافیایی-نظام مدیریت

۷۸- انواع نواحی سیاسی را نام ببرید. (آموزش پرورش ناحیه ۳ مشهد)

الف- ناحیه سیاسی فراملی

ب - ناحیه سیاسی ملی

پ- - ناحیه سیاسی فراملی (منطقه ای)

ت- - ناحیه سیاسی ویژه

۷۹- نحوه اداره فضای جغرافیایی ناحیه سیاسی به چه صورت است؟ (دبیرستان مهدیه قم)

قدرت یا مدیریت سیاسی ممکن است متعلق به یک فرد، یک نهاد، یک سازمان، شورا یا حکومت باشد که اداره آن فضای جغرافیایی را بر عهده گرفته است.

۸۰- هر یک از مناطق زیر جزء کدامیک از انواع نواحی سیاسی می باشند؟ (دبیرستان مهدیه قم)

الف) (استان)

ب) (اتحادیه اروپا)

ج) (کشور مصر)

د) (بندر هنگ کنگ)

الف) فراملی ب) فراملی ج) ملی د) ویژه

۸۱- مطالعه نواحی سیاسی در کدام رشته از جغرافیا مورد بررسی قرار می گیرد؟ (آموزش پرورش تیران و

کرون)

جغرافیای سیاسی

۸۲- چرا جغرافیای سیاسی، از دو عنصر سیاست و جغرافیا ترکیب شده است؟ (آموزش پرورش تیران و

کرون)

زیرا جغرافیا و فضای جغرافیایی بر تصمیمات سیاسی، تأثیر می گذارند و برعکس، سیاست و تصمیم گیری های سیاسی نیز روی فضای جغرافیایی اثر می گذارند و آنها را تغییر می دهند.

درس ۱۰

۸۳- سرزمین چیست؟ (آموزش پرورش ناحیه ۳ کرج)

فضا و قلمرو جغرافیایی یک کشور، سرزمین آن است. فضا یا سرزمین یک کشوردارای منابعی است و عرصه ای برای فعالیت های اقتصادی و کار و زندگی مردم آن کشور محسوب می شود.

۸۴- نظام سیاسی فدرال را توضیح دهید. (آموزش پرورش ناحیه ۳ کرج)

در این نوع نظام سیاسی، کشور به چند ایالت تقسیم می‌شود و ایالت‌ها اختیارات زیادی دارند.

۸۵- ملت را توضیح دهید. (آموزش پرورش دهلران)

ملت، عنصر بنیادین یک کشور است و بدون آن کشور معنا و مفهومی ندارد. ملت جمعیتی است که در قلمرو یک سرزمین مشخص مستقر شده‌اند و اشتراکات تاریخی، زبانی، مذهبی و اقتصادی و آرمان‌های مشترکی دارند.

۸۶- علل و پیامدهای تبدیل پایتخت‌ها به کلان‌شهر را بنویسید. (آموزش پرورش دهلران)

به‌طور معمول، تمرکز قدرت سیاسی و وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی، تمرکز اقتصادی نهادهای مالی و پولی و شرکت‌های بزرگ و ثروت و قدرت در پایتخت‌ها، موجب تبدیل آن‌ها به کلان‌شهرها می‌شود.

پیامدهایی چون رشد جمعیت، ترافیک، آلودگی هوا و کمبود مسکن و خدمات را به دنبال دارد.

۸۷- عوامل موثر در تعیین پایتخت را نام ببرید ۲ مورد. (آموزش پرورش مانه و سملقان)

داشتن قابلیت‌های محیطی مناسب مانند دسترسی به آب، داشتن جمعیت قابل توجه، قرار داشتن در تقاطع راه‌های ارتباطی، داشتن قابلیت دفاعی مناسب و دور بودن از مرزها

۸۸- انواع مرزها از نظر پیدایش و شکل‌گیری را نام ببرید. (آموزش پرورش مانه و سملقان)

مرزهای پیش‌تاز-مرزهای تطبیقی و مرزهای تحمیلی

۸۹- اگر یک رود بین دو کشور قرار گرفته باشد مرز چگونه تعیین می‌شود؟ (آموزش پرورش رامیان)

از طریق خط منصف و خط کاتالوگ

۹۰- آب‌های آزاد را تعریف کنید. (آموزش پرورش ناحیه ۳ مشهد)

«آب‌های آزاد» به بخش‌هایی از دریا گفته می‌شود که در مالکیت هیچ کشوری قرار ندارند. در آب‌های آزاد کشتی‌رانی، فعالیت نظامی، ماهی‌گیری، ایجاد تأسیسات و تحقیقات برای همه کشورها آزاد است؛ مشروط به اینکه محل دریاوردی بین‌المللی نباشد.

۹۱- مرزهای تطبیقی و تحمیلی و پیشتاز را به صورت خلاصه توضیح دهید. (آموزش پرورش ناحیه ۳ مشهد)

پشتاز: مرزهایی هستند که از زمانهای قدیم در نواحی خالی از سکنه ترسیم شده اند و بعدهانیز مورد قبول ساکنان دو کشور همسایه قرار گرفته اند.

تطبیقی: مرزهایی هستند که با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی تعیین می شوند و گروه های انسانی را، که از نظر قومی، زبانی، دینی و غیره متفاوت اند، از یکدیگر جدا می کنند.

تحمیلی: مرزهایی هستند که در تعیین آنها شرایط فرهنگی در نظر گرفته نشده است. در نتیجه، افراد یک ملت یا قوم را که دارای دین و زبان مشترک اند، از هم جدا می کند و موجب می شود در دو کشور همسایه و در دو حکومت جداگانه قرار بگیرند.

درس ۱۱

۹۲- اصطلاح ژئوپلیتیک از چه کلماتی ترکیب شده است؟ (دبیرستان عفاف)

اصطلاح ژئوپلیتیک از دو واژه «ژئو» مخفف ژئوگرافی به معنای جغرافیا و واژه «پلیتیک» به معنای سیاست ترکیب شده است.

۹۳- سیاست چیست؟ (دبیرستان فرزنانگان)

سیاست عبارت است از علم اداره یک کشور یا حکومت داری.

۹۴- اهمیت قدرت برای حکومت ها چیست؟ (آموزش پرورش قم)

حکومت ها با استفاده از قدرت می توانند در داخل یک کشور امنیت و نظم اجتماعی برقرار کنند و در خارج از آن کشور نیز اهداف خود را پیش ببرند.

۹۵- نظریه «فضای حیاتی» را تزل را توضیح دهید. (دبیرستان مهدیه قم)

راتزل می گفت اگر کشورهای کوچک برای جمعیت خود فضای کافی نداشته باشند و درصدد توسعه سرزمین های خود برنیایند، نابودی آنها حتمی است. او همچنین برای عامل موقعیت جغرافیایی اهمیت قائل بود و اعتقاد داشت که موقعیت یک کشور در مجاورت یک دولت قوی یا ضعیف، برسیاست و قدرت آن تأثیر می گذارد. راتزل از مباحث خود چنین نتیجه می گرفت که در کشمکش بر سر قدرت، دولت های بزرگ پیروزمی شوند و کشورهای کوچک را ضمیمه خاک خود می کنند.

۹۶- منطقه ژئوپلیتیکی را تعریف کنید. (آموزش پرورش دزفول)

تعریف اول: از بخشی از سطح زمین یا تعدادی کشور همجوار که به دلیل داشتن ارزش های جغرافیایی، بازیگران سیاسی برای کنترل یا تصرف آن ها با یکدیگر وارد تعامل (کنش و واکنش) می شوند. این تعامل ممکن است مذاکره، همکاری و همبستگی یا رقابت و کشمکش و حتی جنگ باشد.

۹۷- مشکلات کشورهای طویل و چند تکه را بنویسید. (آموزش پرورش دهلران)

در کشورهای طویل و چند تکه، نظارت حکومت بر همه قسمت‌های کشور و همچنین ایجاد خطوط ارتباطی با مشکل مواجه می‌شود.

۹۸- تاثیر موقعیت دریایی بر قدرت چیست؟ (آموزش پرورش قم)

موقعیت دریایی، یعنی دسترسی به آب‌های آزاد، نیز نقش مهمی در قدرت ملی یک کشور دارد. دسترسی به آب‌های آزاد یا دسترسی نداشتن به دریا نیز در قدرت یا ضعف یک کشور تأثیر گذار است. برای مثال، انگلستان و ژاپن از همه سمت به آب‌های آزاد دسترسی داشته‌اند و توانسته‌اند به قدرت‌های بزرگ دریایی تبدیل شوند.

۹۹- نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان را توضیح دهید. (آموزش پرورش ناحیه سرو آباد)

فضاهای دریایی واقیانوسی را در شکل‌گیری قدرت جهانی و کنترل و محاصره قدرت خشکی مؤثر می‌دانست.

۱۰۰- تاثیر کیفیت و ترکیب جمعیت بر قدرت ملی کشور را شرح دهید. (دبیرستان فاطمیه)

جمعیت زیاد پیش شرط قدرت است اما کیفیت و ترکیب جمعیت نیز اهمیت دارد. داشتن جمعیت فعال و جوان، باسواد و دارای مهارت که فرصت‌های اشتغال و پیشرفت برای آن‌ها در کشور فراهم شده باشد، از عوامل قدرت ملی محسوب می‌شود.

باکس طلایی

۱) ناحیه بندی یعنی تقسیم یک محیط جغرافیایی بر اساس معیارهایی به واحدهای کوچکتر به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد.

۲) به طور کلی علل ایجاد بیابان‌ها شامل استقرار مرکز پرفشار و دوری از منبع رطوبت می‌باشد.

۳) نواحی صنعتی ایالات متحده آمریکا و اروپا بیشتر و به ترتیب در شمال شرق، غرب گسترده شده‌اند.

۴) شهرستان سنندج و اتحادیه اروپا به ترتیب جزو ناحیه سیاسی فرو ملی، ناحیه سیاسی منطقه ای محسوب می‌شوند.

۵) مناطق خود مختار مناطقی هستند که از استقلال محدودی برخوردارند و در امور خارجی تابع حکومت مرکزی می‌باشند.

۶) معمولاً، امکان تبدیل کشورهای بی‌هوایی معتدله قرار دارند، به قدرتهای سیاسی جهانی بیشتر است.

۷) حدود ۹۰ درصد از تجارت بین‌المللی به دلیل هزینه کم و مسافت طولانی از طریق حمل و نقل دریایی صورت می‌گیرد.

۸) حدود نصف جمعیت جهان به یکی از زبانهای هندواروپایی صحبت می‌کنند.

- ۹ عوامل جغرافیایی مهمترین عامل تولید قدرت ملی است .
- ۱۰ فلات سرزمینی مرتفع و نسبتاً مسطح است.
- ۱۱ امروزه کشورها سعی میکنند با ایجاد پارکهای ملی و فناوری صنایع نو را گسترش دهند.
- ۱۲ برای تعیین خط مرزی در امتداد رشته کوهها خط الرس در نظر گرفته می شود.
- ۱۳ تجارت، خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازهای ما را برآورده میکند.
- ۱۴ مرز های نواحی قابل تغییر هستند.
- ۱۵ هر کشور مستقل که نظام حکومتی مستقل دارد یک ناحیه سیاسی ملی محسوب میشود.
- ۱۶ هر ناحیه سیاسی کانونی دارد که محل تمرکز قدرت سیاسی است.
- ۱۷ تاسیس پارکهای مخصوص بانوان در سطح کشور تاثیر ایدئولوژی حکومت را بر فضای جغرافیایی نشان می دهد.
- ۱۸ کشورهایی که بین دو یا چند قدرت بزرگ قرار دارند کشورهای کشور حائل نامیده می شوند.
- ۱۹ مرز های سیاسی و اداری معمولاً بر مرز های نواحی طبیعی و انسانی منطبق هستند .
- ۲۰ استخراج معدن در فعالیت های نوع اول (کشاورزی) قرار می گیرد .
- ۲۱ مرز بین هند و پاکستان از نوع مرزهای تطبیقی می باشد .

